

Talcott Parsons

Vzpomínky na osobnost a úvahy o díle ¹

Richard Jung

University of Alberta a Center for Systems Research ²

In: Jiří Šubrt (ed).
Talcott Parsons a jeho přínos soudobé sociologické teorii. ³
Str. 53 - 89. Karolinum, Praha CZ, 2006. ⁴
ISBN 80-246-1239-9.

---

¹ Ad Hominem et ad Opus.

² Kouřimská 24, CZ – 284 01 Kutná Hora, +420 327 512 197, RichardJung@post.Harvard.edu .

³ *Talcott Parsons and His Contribution to Contemporary Sociological Theory.*

⁴ Přijato (*Accepted*) 15.8.2005.

V knižním vydání této kapitoly byly z první stránky bez vědomí autora vypuštěny titul i odstavec ABSTRAKT a fotografie. Název fotografie „*Parsonsova poslední přednáška*“ byl mylně uveden jako titul několika odstavců. Zde je knižní strana 53 reprodukována, jak byla k publikaci přijata.

TALCOTT PARSONS: VZPOMÍNKY NA OSOBNOST A ÚVAHY O DÍLE

Richard Jung

ABSTRAKT

Parsons mne zaujal svými spisy, ještě než jsem ho osobně poznal v roce 1951. V roce 1955 jsem se stal na tři roky jeho asistentem. Od té doby jsem se s ním stýkal až téměř do konce jeho života. Znal jsem též většinu jeho spolupracovníků a osobností, které ho od roku 1945 různě ovlivnily. Mé vzpomínky na Parsonse a jeho svět mohou snad přispět i k výkladu jeho díla. O osobní zhodnocení jeho příspěvku 70 let poté, co si postavil svůj životní úkol, se pokusím závěrem.

Talcott Parsons se narodil v Colorado Springs 13. prosince 1902. 46 let účinkoval na a z Harvardu. V padesátých a šedesátých letech minulého století byl dominantní postavou světové sociologie. Den po oslavách 50ti let od svého doktorátu v Heidelbergu přednášel odpoledne 8. května 1979 na mnichovské Maximiliánově univerzitě. Večer mu selhalo srdce a zemřel.

Parsonsova poslední přednáška.

⁵ Číslo strany v Jiří Šubrt (ed). *Talcott Parsons a jeho přínos soudobé sociologické teorii*. Str. 53 - 89. Karolinum, Praha CZ, 2006.

PŘEDMLUVA

S Talcottem Parsonsem jsem se znal přes čtvrt století. Poprvé jsme se s ním sešel v roce 1951. V roce 1955 jsem se stal na tři roky jeho asistentem. Od té doby jsem se s ním stýkal až téměř do konce jeho života. Znal jsem též většinu jeho spolupracovníků a osobností, které ho od roku 1945 různě ovlivnily. Některé biografické informace o Parsonsovi a připomenutí světa, ve kterém žil a tvořil, mohou snad přispět i k výkladu jeho díla.

O Parsonsově osobě a jeho životě a vztazích bylo mnoho napsáno. K osobě Parsonse by teď z žijících mohl víc než já říct Neil Smelser. On však nebyl pozván a stejně by volně nemluvil, neboť se i po své psychoanalýze vždy drží pravidel akademické hry. Zadání pro tento český sborník jsem dostal, abych vypravoval o věcech, které jsem osobně zažil nebo slyšel od lidí, kteří se s Parsonsem stýkali. Snad tím trochu přispěji k *Deutendes Verstehen* Talcotta Parsonse. I toto jsem se od něj naučil.

O hodnocení jeho příspěvku, ovlivněné mými rozhovory s ním, se pokusím ke konci této statě. Nebudu se zabývat apologetickými aspekty Parsonsových textů, které jsou ve většině sociologické literatury hlavním předmětem hodnocení, ale zaměřím se na to, co si dle mého názoru Parsons před přibližně 70 lety postavil za svůj životní úkol, a do jaké míry ho splnil, přes všechny překážky, taktizování, pokušení a zmatky. Vyžaduje to určitou, i když ne nadměrnou, extrapolaci.

📖 54

Jak anekdotám tak hodnocení je možno porozumět jen v dějinných a osobních souvislostech. Jde jak o kontexty vyprávěče, tak i kontexty předmětu vyprávění. Snažím se proto načrtnout pro čtenáře z jiného světa a z jiné doby, co asi ovlivňovalo Parsonse a moje tehdejší porozumění jeho dílu – a co ovlivňuje moje nynější čtení a hodnocení.

MÁ PROPEDEUTIKA

ČESKOSLOVENSKÉ VZDĚLÁNÍ

Parsonsov hold evropským úvahám o podstatě společnosti a proklamace Parsonsova životního cíle, *Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*, vyšla v roce 1937. Nedožvěděl jsem se o tom, neboť jsme se, Hitler a já, tehdy připravovali na válku. Po válce jsem studoval práva na Karlově univerzitě a zajímal se o vše možné. Oba moji čeští mentoři, ekonomové Karel Engliš a Josef Macek, mi radili, abych nešprtal jen práva, ale získal základy z nejrůznějších odborů. Přednášel Karel Galla a já poslouchal dva semestry; o sociologii jsem se nedožvěděl téměř nic. Všude již byl hlavně Marx a Lenin. Ani to jsem nezanedbával; po Bedřichu Machovi, kutnohorském předválečném komunistovi, který mne v dětství současně učil jezdit na kole a marxismus, se na UK stal mým hlavním mentorem Arnošt Kolman (Ernest Natanovič). Chodil jsem též na přednášky o psychiatrii, ale existenci Freuda jsem objevil jen náhodou ve výkladní

skříní knihkupectví na Václavském náměstí. Byl to *Úvod do psychoanalýzy*, který původně vyšel v roce 1917, ale česky byl vydán až v roce 1945. Abych se dověděl, že antropologové dělají něco jiného než měření kostí, jsem musel čekat do podzimu 1947, kdy jsem jeden semestr studoval na London School of Economics. O světové sociologii a i Parsonsově *Structure* jsem slyšel teprve během již druhé (ne vždy a všude studené) války, které jsem se zúčastnil. Stalin žil, v tehdejší Československu se rozbíhala naplno nucená kolektivizace a ještě tam aspoň na oko vládli Vlado Clementis a Rudolf Slánský.

PŘÍPRAVA V OSLO

V roce 1951 mne Sverre Holm, tehdy první a jediný profesor sociologie v Norsku, z ničeho nic vytrhl z uprchlického života v Oslo. Na doporučení 55 ní sociálního geografa Maxe Petersena (pro kterého jsem připravil návrh budoucí sítě masové dopravy v Oslo) mne pozval na seminář ve svém *Sosiologisk Institutt*. Poslouchal jsem. Bylo to zajímavé, ale čekal jsem, až začnou mluvit o té „sociologii“. O přestávce se mne profesor Holm zeptal, proč nemluví. Ježto se diskuze dosud nezdála nijak odborná, odvážil jsem se zúčastnit. Po semináři mne Holm oslovil s dotazem, kde jsem se sociologii naučil. Řekl jsem, že to čtu po večerech. Zaměstnal mne jako asistenta na Sociologickém institutu, a já se sociologii začal učit.

Oslo tedy navštěvoval jeden americký Fulbright scholar po druhém. Od nich jsem se učil nejen sociologii, ale i o Americe. Bylo tomu tak chtě nechtě. Oni tehdy — jako snad i dnes — mezi těmi dvěma předměty moc nerozlišovali. Objevil se i Paul Lazarsfeld, ale první, kdo mne zaujal, byl Kaspar David Naegele, Švýcar, který právě skončil jako Parsonsovův asistent a na Harvardu získal doktorát s disertací na téma „*Hostility and Aggression in Middle Class American Families*“. Začal své přednášky nazvané „Sociologická teorie“ tím, že nám předčítal o Willy Lomanovi ze Smrti obchodního cestujícího od Arthura Millera. Přes něj se dostal k analýze americké společnosti a představil nám právě vyšlou knihu „*American Society: A Sociological Interpretation*“, kterou napsal jiný Parsonsovův žák, Robin M. Williams. Zbytek svých přednášek věnoval Parsonsovi. Od té doby jsem od Parsonse četl, co bylo v Oslo dostupné. Během Kasparova pobytu jsme se stali dobrými přáteli a i neformálně mne mnoho naučil. V roce 1954 dostal profesuru na University of British Columbia a v roce 1955 se stal děkanem. O rok později zemřel z vlastní vůle. Teprve po několika letech jsem si plně uvědomil, co nás tehdy chtěl naučit: že pro pochopení Parsonsova díla je nutné vzít v úvahu jeho hodnotovou a kariérní orientaci, k čemuž je dále potřeba znát americkou společnost a být si vědom osudové povinnosti amerického muže té doby „zvládat (*hold down*) zaměstnání, hypotéku, manželku a rodinu“.

SALZBURG, VASSAR A COLUMBIA

O rok později se mi konečně podařilo vymámit norský dočasný cestovní průkaz na základě stipendia do Salzburg Seminar in American Studies. Ale neměl jsem v úmyslu tam jet. Účelem mé cesty bylo se setkat s tehdejší hlavou čsl. sociální demokracie v exilu Bohumilem Laušmanem. Čekal na mne ve dveřích svého domu v Innsbrucku s kufříkem v ruce, a hned se se mnou hnál na vlak do Vídně. Byl velmi

rozrušený, nechtěl se 56 o věci, kvůli které jsme se měli setkat, vůbec bavit a jen pořád opakoval, že jede na velmi důležitou schůzku. Po ní se setkáme a vše zařídíme. Nechtěl, abych jel s ním dál, tak jsem vystoupil v Salzburgu. Laušmana při té schůzce unesla StB a brzy zemřel.

Pro mne to byl jeden z osudových dnů mého života. Mé poslání skončilo bezvýsledně a ježto jsem nevěděl co dál, dostavil jsem se – s dvoudenním zpožděním, ale přece – na zámek Leopoldskron, kde se seminář v režii Harvardu konal. Prostředí bylo pro mne závrtné a přednášky hvězdné trojice – Nevitta R. Sanforda o *Authoritarian Personality*, Jeroma S. Brunera o *New Look in Social Psychology* a Roberta F. Balese o výzkumu malých skupin – byly zjevením. Od Balese jsem se dozvěděl o nejnovější fázi Parsonsova projektu. Později mi řekl norský kolega Reidar Håvie, že jsem tam rozkvetl jako kaktus na poušti.

Po návratu do Norska jsem dostal nabídku Commonwealth Fellowship na Harvard. Protože jsem již nikdy nechtěl odejet do jakékoliv země, odkud by mne mohli opět vyhodit, počkal jsem si raději na imigrační vízum. Stal jsem se členem skupiny Nevitta Sanforda, která zkoumala vliv výchovy na vývoj osobnosti na Vassar College. Jedním ze členů dozorčí rady, která sledovala i mou práci, byl Robert K. Merton. Ten umožnil, abych byl bez zkoušek přijat jako postgraduální student na Columbii.

Během období stráveném na Vassaru, později spojeném s dojížděním na Columbii, jsem se seznámil s několika obory a tak získal předpoklady pro nezávislý postoj vůči rozvíjejícím se názorům Parsonse. Od Sanforda a několika kolegů jsem dostal důkladný úvod do psychoanalytické teorie a praxe. Člen skupiny Harold Webster mě poučil o teoretických základech, praxi i omezeních statistiky a naučil mě základy pravděpodobnostní analýzy a simulace systémů více proměnných. Na Columbii jsem proto byl schopen porozumět během Lazarsfeldova celoročního semináře jeho (dodnes neúspěšnému) programu vybudovat induktivně to, co jakoby jen z hlavy vytvářel Parsons: sémantický prostor z elementárních dat (*attribute space subtraction* s Allenem Bartonem) a makrosociologii ze sociální psychologie (*block analysis* z Jimem Colemanem). Pochopil jsem tehdy také, že Merton je v podstatě historik idejí, který o „*middle range theory*“ jen mluví a píše, zatím co ji dělají jiní: na Columbii např. Kingsley Davis, C. Wright Mills, William J. Goode, a další též v Chicagu, na Harvardu a jinde. Začal jsem se zajímat o tehdy se rozvíjející systémovou teorii a kybernetiku a seznámil se s jejími zakladateli, mj. s Ludwigem von Bertalanffym.

 57

AD HOMINEM

STYK S PARSONSEM

V roce 1951 Parsons na tři dny navštívil Oslo. Když jsem ho poprvé uviděl, byl jsem nejen velmi překvapen, ale i zklamán. Z toho, co jsem od něj četl, jsem si ho představoval zcela jinak. V mé fantazii dosud vypadal asi jako ideální soudce, jak ho ve 12. století popsal Maimonides: muž impozantního zjevu, ne příliš starý, ani eunuch ani bezdětný, bez tělesné vady, atd. Kdyby se mne byl někdo zeptal, čím se asi

tento muž zabývá, byl bych řekl, že je nejspíše hokynář, který krájí a prodává sýry. Ale jakmile zasedl v seminární místnosti ke stolu a začal mluvit, nebylo pochyby, že je to myslitel vrcholné třídy. Okamžitě plně upoutal mou pozornost. Snažil jsem se zachytit každé slovo a zapamatovat si každou větu. Později jsem pochopil, že Parsons nepřednáší, nepíše a nesděluje, ale myslí nahlas. Jakmile vstoupí do svého systému, musí projít všemi spleťmi uličkami, které vedou od vstupu k jen dočasnému konci cesty, která bude zase od tohoto místa příště pokračovat.

Aby se s Parsonsem dalo komunikovat, bylo potřeba, jako v případě *direct therapy*, ponořit se do moře jeho systému a občas vynořit hlavu a něco vykřiknout. Pokud ho výkřik zastihl na správném místě, okamžitě reagoval. Tento způsob komunikace se osvědčil při pozdější práci s ním. Totéž bylo zřejmě hlavně v materiálech, které napsal sám, bez spolupracovníků. Většina jeho textů vznikla diktátem různým stenografkám, a pokud je někdo jiný neredigoval, vyšly bez revize. V mé kopii prvního vydání „*The Social System*“, kterou ještě mám, jsem se mnoho napracoval s červenou tužkou. Stránka po stránce vypadá tak, že je podškrtnuto několik slov, od nichž vede šikmá čára na příští a někdy až na přespříští stránky k několika dalším podtrženým slovům, atd. Tím jsou vytvořeny jednoduché deklarativní věty: co by tím básník mohl chtít říci.

Během Parsonsovy návštěvy v Norsku jsem měl za úkol ho každý den provádět městem a povídat mu o zemi a o lidech. Ukázalo se, že mluvit s ním o věcech mimo jeho systém — osobních, praktických, společenských, politických — bylo naprosto přímočaré a prosté. První procházka Oslem byla pozdě odpoledne a již se stmívalo. Za nezataženými okny se rozsvěcovalo. Parsons se před nimi zastavoval a díval se dlouho a pozorně dovnitř. Bylo mi to trapné, a po chvíli jsem mu řekl, že v Norsku, kde je soukromý prostor jasně a široce definován, se to nedělá. Dlouze se na mne 58 podíval, usmál se a řekl: „To ovšem vím. Ale jsem sociolog a jak jinak se mám dovědět, jaká je společenská skutečnost?“. Měl nesčetné specifické otázky od historických a demografických přes sexuální po náboženské. O tom, že Norům dobře porozuměl a oni jemu, svědčí dlouhá řada norských sociologů, která za ním později jezdila na stáže a považovala ho za osobního mentora.

HARVARD

Na Harvard jsem byl přijat v roce 1955 jako graduate student of Social Relations. Dostal jsem základní stipendium. Byl to byt v dormitoři, neomezená strava a trochu peněz na minimální výdaje. Parsons mne také zaměstnal za dobrý plat jako svého asistenta na tři roky. Parsons mne fascinoval intelektuálně, ale osobní a profesní informace mne nezajímaly. Prošly mi jedním uchem sem a druhým tam. Nyní se snažím vykopat, co zbylo mezi ušima.

ZAMĚSTNANCEM PARSONSE

Parsons měl kancelář v Emerson Hall 301. Tehdy to byla snad nejznámější adresa světové sociologie.⁶ Pracoval dopoledne doma, do kanceláře chodil jen odpoledne. Docházel jsem tam první dva roky pravidelně nejméně na dvě hodiny týdně. Každému svému spolupracovníkovi či asistentovi Parsons svěřil nějaké téma, v tom období pro Parsonse centrální. Nastoupil jsem po Smelserovi, který se věnoval vztahu Parsonsových přestav k ekonomické teorii. Můj hlavní úkol byl asistovat při tvoření jeho politologických úvah a konceptualizaci oblastí „moci“ a později „vlivu“. Mým následovníkem byl Winston White, jehož zadáním byla nej- 59 dříve konceptualizace oblasti původně označené škatulkou „latency“ a později krystalizované do pojmů „commitment“ a „societal community“. Poté dostal za úkol asistovat Parsonsovi při jeho (jak se ukázalo nezdařeném) projektu napsat obsáhlou studii o americké společnosti.

Předkládal jsem materiály hlavně písemně, ústně to bylo těžší. I když jsem vždy něco přinesl, Parsons většinou jen řekl „Položte to sem, prosím“ a jen později bylo zřejmé, že to pozorně přečetl. Začal hned mluvit o čemkoliv právě přemýšlel. Vyžadoval správně načasované reakce. Během jednoho z prvních rozhovorů náhle vstal. Ohlédl se ve dveřích na mne, z čehož jsem vyrozuměl, že mám jít s ním. Pokračoval v mluvení a zamířil na záchod. Postavil se k urinálu a podíval se nalevo, zda vedle něho stojím. Stále mluvil. Pak se vrátil do kanceláře a pokračoval v rozhovoru. Podruhé jsem ho doprovodil jen před dveře záchodu. Vešel ven a když vyšel, zřejmě neztratil nit. Potřetí jsem již na něj čekal v jeho kanceláři. Zvítězila dvojitá podmíněnost společenského jednání. Vzájemná očekávání se tak institucionalizovala bez jediného slova.

Hned ze začátku mi řekl, abych nechodil na jeho přednášky, že by mne to nudilo, ale jen na jeho pokročilý seminář, na kterém mluvil o tom, na čem pracoval. Tento seminář byl v podstatě Parsonsův monolog a naše hlavní pracovní schůzka. Díval se většinou na mně. Někdy jsem zakýval a usmál se, jindy jsem se zašklebil nebo zamračil a zakroutil hlavou. Občas se mne zeptal „What?“ Někdy jsem pokrčil rameny. Jindy, hlavně když vytvářel své nekonečné tabulky, řekl jsem „Tohle by spíš mohlo jít tam.“ Pokračoval v povídání a někdy vzal houbu a na tabuli přehodil dle mého návrhu obsah (slovo) z jedné škatulky do jiné. Racionální argumenty neměly smysl.

---

⁶ Západní sociologie, a ještě více americká, v padesátých a tak do poloviny šedesátých let měla daleko méně členů než nyní. Přestože ještě nebyl ani předchůdce Internetu, to byla intenzivně propojená *Kommunikationsgemeinschaft*. Ačkoliv se graf této sítě již asi nepodaří zrekonstruovat, mezi několika centrálními uzly by byl hlavní Harvard. Co se stalo v Emerson Hall, se rozlétlo velmi rychle. Tam na jednom semináři na jaře 1956 jsem přednesl jeden z mých prvních pokusů zůstat v Parsonsových intencích a dále je vyvíjet. Asi o deset dní později jsem se na party v Berkeley dostal do hovoru se studentkou sociologie. Řekl jsem, že jsem taky sociolog a jak se jmenuji. Následovalo: „Tak vy jste ten Jung.“ „Kdepak, ten je přece již dávno mrtvý.“ „Ne, já myslím toho z Harvardu, který přeměnil AGIL na GIMADIF“. Sám jsem to nikdy tak nenazýval; zkratky toho druhu jsou mi odíózní. Ale změnu jsem od té doby podržel ve své vlastní práci a poprvé ji zveřejnil ve své tezi: *Analysis of Psychosocial Development: A Study of Adult, Educated Women*. Cambridge MA: Harvard University, April 1962. Chapter II. *The conceptual scheme*, str. 58-65.

<http://www.richardjung.cz/62b2.pdf> .

Ne, že by neposlouchal. Vše si pamatoval a často se to objevilo v jeho textech. Ale nikdy nedal slovy najevo, že argument registruje či dokonce uznává.

Během šestého semestru, kdy jsem byl ještě jeho asistentem, vídal jsem ho málo: jen při domluvených schůzkách asi dvakrát za měsíc. Celý týden jsem pracoval každou noc v horním poschodí stejné budovy, kde byla jeho kancelář, v laboratoři psychologa Richarda Salomona. Tam jsem měl svou skupinu psů a dělal s nimi pokusy s heroinem. Jednou za týden jsem jezdil autem na den do New Yorku, abych se zúčastnil (dnes legendárního) semináře Davida Rappaporta o Freudovi na Newyorské universitě. Většinou jsem si před tím zašel na oběd do své oblíbené kavárny v Muzeu moderního umění. Jednou, když jsem vycházel, potkal jsem Parsonse. Nadšeně mne pozdravil a řekl, že pro mne musí být krásné bydlet v New Yorku.

 60

Z přidělené komůrky v koleji jsem se velmi rychle odstěhoval a pokud jsem bydlel v Cambridge, zval jsem Parsonse často na mé dosti divoké studentské mejdany. On si je vždy užil. Do zchátralého domu na hranici mezi irským a černošským slumem se vešlo mnoho lidí. V zakouřeném prostoru spolužák Roger Walker smažil a podával prejt s chlebem, Ole Tunji, který se později stal slavným jazzistou v rodné Nigerii, vířil na bubny a Parsons se téměř tanečním krokem vyhýbal podnapilým hostům a prudce létajícím šipkám. Na rozdíl od jiných členů fakult z Harvardu a MIT, kteří se většinou choulili v bezpečném koutě, se bavil, jakoby byl jeden ze studentů.

PARSONS BYL AMERIČAN JAKO POLENO (AS AMERICAN AS AN APPLE PIE)

Zajímal jsem se velmi o Brazílii. Učil jsem se portugalsky. Četl jsem odbornou literaturu bez problému a dorozuměl jsem se již dobře jak s majiteli brazilských restaurací v USA tak i s brazilskými studentkami. Jednoho dne jsem se zmínil Parsonsovi, že bych se na Brazílii po doktorátu chtěl specializovat. Zřejmě ho to vzrušilo, poněvadž se dvakrát podrbl vedle nosu a několikrát se jakoby kvantovou levitací nadzvedl na židli. Pak pronesl ex katedra: „Vy nechcete být regionální specialista! Vy chcete být všeobecný sociolog!“. Načež vstal a odešel z místnosti. Přijal jsem edikt. Považoval jsem to zpočátku za nesmírné uznání. Můj sen převzal můj nejbližší přítel Angličan Roger Walker. Na Brazílii se po doktorátu specializoval, s krásnou *carioca* se oženil a měl syna. Stal se předsedou univerzitního oddělení sociologie v Rio de Janeiru. Teprve později jsem pochopil, že „všeobecným sociologem“ Parsons mínil specialistu na severoamerickou společnost a vlastně na Spojené Státy. Jeho důvěra v americkou identitu, hodnotové preference a představy o vývoji společností byly hluboce zakořeněny. Tehdy to bylo a dodnes je typické pro naprostou většinu amerických ekonomů, psychologů a sociologů. Nejen čeští sociologové jsou uvězněni v místní kultuře té doby, ve které vyrostli.

PARSONSOVY VŠEOBECNÉ IDIOSYNKRATIDY

Než jsem si na ně zvykl, některé Parsonsovy idiosynkratidy mne dost zneklidňovaly. Když ho něco vzrušilo, prudce několikrát za sebou vyfrkl z nosu. Současně nebo jindy, jakoby vsedě prudce nadsakoval, rychle 61 a ostře se nadzvedal ze

židle. Když se zamyslel nebo na okamžik ztratil souvislost při svém monologu, zvedl ukazováček levé ruky, přiložil jej ke straně nosu a dvakrát s ním pohnul nahoru a dolů. Toto podrbání mou pozornost za začátku nejvíce odvádělo od obsahu, o kterém mluvil. Současně mne totiž učili, dr. Semrád a jiní, že je to je jeden z příznaků patologie.

KOLEGIÁLNÍ VZTAHY

Dělal jsem též zapisovatele na jeho fakultním interdisciplinárním semináři. Tam jsem měl příležitost poznat, jaký osobní a intelektuální vztah měli k Parsonsovi dominantní osoby tehdejších společenských věd jako Karl Deutsch, Hans Kelsen, Henry Kissinger, Wassily Wassilyowitch Leontief, Paul Samuelson, Burrhus Frederik Skinner a další. S možnou výjimkou Deutsche, jejich účast na tomto semináři nebyla výrazem zájmu o Parsonsovo dílo, ale „*a command performance*“. Parsons si v té době mohl pozvat kohokoliv a informovat se tak úsporně o obsahu a vlivu různých duševních proudů. Nikdy neargumentoval, jen se ptal a učil. Ale brzo vše, co se mu hodilo, inkorporoval a přitom i občas dost deformoval.

Parsons naprosto neosobně přijímal jakoukoliv kritiku nebo návrhy ke svému dílu od studentů, kolegů či jiných. Nehájil se a nikdy neútočil. Pokud to byly náměty, které se do jeho podstatné práce přímo hodily, přijal je. Pokud si vzpomněl, kdo mu to navrhl, ale hlavně když se mu to hodilo do jeho kariérní či akademicko-politické strategie, uvedl odkaz často se štědrým uznáním. Velká část jeho textů se zabývá úvahami o vědeckosti jeho názorů a tím, jak zapadají do sociologie či se shodují s meta-teoretickou orientací jiných nauk (sociální či kulturní antropologie, ekonomiky, psychologie, biologie). V tom se nechal ovlivňovat až téměř oportunisticky.

Osobně to pro mne znamenalo, že jsem se rozhodl nedělat disertaci s ním, jak se tehdy v oddělení i jinde očekávalo (a což by mělo kariérní výhody), ale s Balesem, který mne nechal dělat „teorii“, aniž by mi do toho mluvil. Bales též rozuměl dostatečně technice a interpretaci multi-variabilní analýzy, kterou jsem v tezi použil. Provést ji na tehdy primitivním počítači jsem se naučil od Arthura S. Couche, Balesova asistenta a pionýra počítačového zpracování dat, ze kterého vzešlo SPSS.

V úzkém kolegiálním vztahu s Parsonsem se většině lidí nepodařilo najít rovnováhu mezi dvěma možnostmi: buď se mu intelektuálně podřídit, využít ho pro svou kariéru a později se vzbouřit a útočit na něj, anebo si od něj intelektuálně vybrat co bylo přínosné a institučně se vůči 62 němu vymezit. Pro Parsons bylo oboje přijatelné, dokonce samozřejmé. Příklady druhého stylu řešení jsou George Homans, Robert King Merton a Neil S. Smelser. Na takovém institučním vymezení byly založeny též jeho vztahy s tehdejšími hlavními středisky sociologie, např. Columbií a později Berkeley. Pro Parsonse byl naprosto centrální vztah s Chicagem a tamější „školou“ sociologie. Chicagský sociolog Edward A. Shils byl jeden čas prostředníkem. Ale tomu vztahu jsem nikdy nerozuměl.

Většina Parsonsových kolegiálních vztahů, o kterých vím, sloužila nejdříve k získání definitivy na Harvardu. Později přispěly k obchvatu Pitrima Sorokina (který sebe považoval za intelektuálního aristokrata a Parsonse společensky i intelektuálně

za barbara) vytvořením *Department of Social Relations*, jehož se Parsons stal předsedou. Od té doby Parsons využíval kontaktů a prestiže, která tato pozice sebou nesla k zakotvení svých představ v americké a světové sociologii.

NÁRODNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Pro Parsonse bylo samozřejmé, že i intelektuál, který ve svém oboru dodržuje weberovskou *Wertfreiheit*, má povinnost být angažován ve svém vztahu ke studentům, kolegům, oddělení, škole, profesi i k národu. Parsons sloužil celý život s plným nasazením, upřímně a nezištně. Na druhé straně si byl vědom toho, že přijetí nebo aspoň znalost jeho osoby a jeho názoru závisí jako u každého a vždy na hustotě interakcí a schopnosti poskytovat služby (administrovat sankce). Ve své úvaze o kontrole (jedné z mnoha obdivovaných témat *The Social System*) část toho procesu přesně popsal.

Vytvořil na Harvardu interdisciplinární oddělení *Social Relations*, sloužil na různých i nevyšších úrovních od místních po mezinárodní sociologické společnosti a stal se jako první společenský vědec předsedou prestižní Bostonské akademie věd a umění. Na národní politické úrovni spolupracoval s vládou i armádou během II. světové války. Během studené války, kdy o něm osobně vím nejvíce, pomáhal při vytváření americké koncepce podpory tržního hospodářství v rozvojových zemích a odporu proti využívání „národně osvobozenecy hnutí“ Sovětským Svazem. Byl to on, kdo mne doporučil do vedení dosud zcela neodtajněného projektu *Camelot*, který se tím od začátku Kennedyho éry zabýval. Postavil se rozhodně a veřejně za kolegy pronásledované Josephem McCarthym, včetně Samula Stoufera a Roberta Oppenheimera, zúčastnil se jako jeden z prvních tzv. Pugwashských konferencí, kde se hledala možnost společné řeči se sovětskými atomovými vědci. V té době od něj již každý chtěl nejen osobní příspěvek, ale i „teorii“. Četné jeho spisy jsou tím poznamenány.

POZDĚJŠÍ SETKÁNÍ A ČESKOSLOVENSKO

Když jsem již později bydlel mimo Boston, občas jsem byl pozván na Harvard, ale i jinak jsem Parsonse často navštěvoval. Věděl, že to vzbudí nostalgické vzpomínky na dětství v Kutné Hoře, a tak mne vždy pohostil koňským karbanátkem ve Faculty Club. Naposled jsem za ním zaletěl z Cornellu někdy začátkem června 1968, abych se s ním poradil před svou první návštěvou Československa od roku 1948. Byl bezvadně informován jak o politické tak i intelektuální situaci. Zprostředkoval mi tehdy mj. setkání s Pavlem Machoninem, z čehož vzešlo přátelství, které trvá dodnes. O dva roky později jsem se s ním sešel na světovém sociologickém kongresu ve Varně. Vyměňovali jsme si dojmy o dopadu začínající normalizace v Československu. Poté jsem se s ním sešel již jen třikrát či čtyřikrát při různých akademických příležitostech.

Po Parsonsově smrti 8. května 1979 jsem napsal krátký nekrolog, jenž byl rozdán na konferenci, kde jsem přednesl krátkou verzi tohoto článku. Vyšel též český překlad, který ale bohužel obsahuje řadu podstatných chyb. V češtině existuje dle mého názoru vynikající přehled Parsonsovy práce od Klofáče a Tlustého v knize Soudobá

Sociologie. V prvním díle (1965), až na chybičkou asi způsobenou tiskařem ve větě o Weberovy *Wertrationalität*, je obsáhlý popis nezakalený ideologickými požadavky tehdejší doby. Ve druhém díle (1966), kde je přehled Parsonsovy teorie vývoje společnosti, je už více třeba rozlišovat mezi popisem Parsonse a asi tehdy povinnou „marxistickou“ kritikou.

PARSONSOVA RODINA

Ačkoliv ve třicátých a čtyřicátých letech Parsons míval pracovní besedy doma v Belmontu několik kilometrů vzdáleném od Harvardu, v padesátých letech a později byl jeho domov pro mne i pro lidi, které jsem dobře znal, *terra ignota*. Těž o jeho rodině jsem se od něj ani od jiných (až na jednu výjimku) nic nedozvěděl. Uvedu zde většinou jen některá všeobecně dostupná fakta, významná pro orientaci k jeho životě a díle.

57

Parsonsova matka, Mary A. Ingersol Parsons byla sufražetka a účastnila se aktivně různých pokrokových hnutí.

Otec, Edward Smith Parsons byl po nějakou dobu presidentem Marietta College v Ohio. Byl též profesorem angličtiny. V předmluvě ke *Structure* mu syn Talcott děkuje za úsilí vložené do revidování, která dílu dala tu dávku čitelnosti, jakou má. Pro vývoj syna je asi důležitější, že otec vystudoval bohosloví na Yale a tam byl i ordinován jako kongregacionalistický kněz. Již od konce 19. století byla sociologie vyučována nejen na amerických univerzitách ale i v katolických i protestantských učilištích kněží. Mělo to umožnit místním farářům a kazatelům orientovat se v sociálních změnách a problematice. Parsonsův otec se výrazně angažoval v *Social Gospel* – hnutí, které zdůrazňoval sociální poselství bible, zabývalo se práci s emigranty a postiženými industrializací a odporem k otroctví a jeho pozůstatkům. Království Boží dle této představy se skládalo ne ze spasených (církve a sekty), ale z eticky odpovědných a činných. Toto, ne socialismus či odbory, představovalo vnitřní americkou odpověď tehdejšímu kapitalismu a náboženskému fundamentalismu.

Parsons byl nejmladší z jejich pěti dětí. Jako před tím jeho otec a dva starší bratři, vystudoval filosofii a biologii na Amherst College. Byl zřejmě považován za velmi nadaného, neboť po vyřazení v roce 1924 mu jeden zámožnější strýc finančně umožnil roční studium na London School of Economics a hned poté mu jeden z bývalých učitelů zprostředkoval stipendium do Heidelbergu, kde v roce 1927 dostal doktorát. Teprve o deset let později, kdy již byl na Harvardu, vyšla po mnoha peripetiích *The Structure of Social Action*. Když bylo zřejmé, že na Harvardu v oddělení ekonomiky nedostane definitivu, podařilo se mu v roce 1931 přejít do nově zřizovaného oddělení sociologie. Carle Zimmermann, Pitrim Sorokin a on byli zakládajícími členy. V roce 1945 se mu podařilo založit Department of Social Relations. Dalšími členy byli nejprve Henry Murray, který přešel z oddělení psychologie a Clyde Kluckhohn, z oddělení antropologie. Nové oddělení se rozjelo v roce 1946 s dalšími členy a Parsons byl deset let jeho předsedou. Do výslužby odešel roce 1970, ale zbytek života stále přednášel a publikoval.

Nepamatuji si, že bych se kdy setkal s Parsonsovou manželkou Helen nebo o ní něco slyšel. Seznámili se během Parsonsova pobytu na LSE, kde vzniklo jejich celoživotní partnerství. Parsons ji ve věnování knihy *The Social System* v roce 1951 děkuje za její „zdravý a praktický empiricis- 65 mus, který dlouho byl nezbytným vyvážením nevyčleptelného teoretika“. Parsonsovi měli dvě děti, obě velice nadané, tvořivé, myšlenkově nezávislé, pracovitě, skromné a společensky příjemné.

Dcera Anne se narodila v roce 1930. Studovala dějepis, psychologii a společenské vztahy nejdříve na Swarthmore a pak na Radcliffe (tehdy ještě autonomní dívčí koleji spojené s Harvardem). Od roku 1953 byla díky Fulbrightovu stipendiu na Pařížské univerzitě, kde její teze *La pénétration de la Psychanalyse en France et aux Etats-Unis* byla v roce 1955 oceněna titulem *Docteur d'Université* s mimořádnou pochvalou. Po návratu do USA pokračovala s podporou Národního institutu duševního zdraví v postdoktorálních studiích sociální antropologie a psychiatrie v bostonské nemocnici Beth Israel a v roce 1957 se stala Research Fellow v nemocnici McLean v blízkém Belmontu. V roce 1960 ji Bostonský psychoanalytický institut přijal jako kandidátku. V té době se věnovala hlavně srovnávacím studiím schizofrenie, částečně v Itálii. Později se odklonila od čistě vědeckých zájmů a velmi aktivně se účastnila různých společenských reformních hnutí té doby, hlavně s motivem odzbrojení. Mimořádná šíře jejích zájmů a naprostá kompetence jsou vidět v každém předmětu, jehož se ujala. Příkladně jsou její „Překladatelův úvod: Průvodce pro psychology“ k jí a Stanley Miligramem přeloženému dílu Bärbel Inhelderové a Jeana Piageta „Růst logického myšlení...“ a její *"Is the Oedipus Complex Universal? The Jones-Malinowski Controversy Revisited"*,⁷ ve které vedle Oedipova a matriarchárního navrhuje komplex Madony jako ještě třetí možný výsledek krize dospívání.

Znal jsem ji dobře, jak intelektuálně tak společensky. Měli jsme společné zájmy a přátele. V Cambridge jsme se občas potkávali na různých seminářích při různých společenských a kulturních událostech a v kavárnách. Později, když jsem již učil v Pittsburghu, ale držel si z kulturních a společenských důvodů skromný byt na Manhattanu, mi občas zavolala a sešli jsme se tam, často se Stanleyem Miligramem, na kávu či na večeři. Bylo to i v době, kdy se již léčila na psychiatrickém oddělení Yale. Lewis A. Coser a Rose Coser, ke kterým měla hluboký vztah, Daniel Jacob Levinson i jiní její přátelé ji tehdy všemožně podporovali. Nějakou dobu s ní pracoval též šéf Boston Psychopathic Hospital psychiatr Elvin Vavrínek Semrad, odborník na léčbu schizofrenie a sebevražednosti. Nicméně v roce 1964 sama ukončila svůj život.

 66

Syn Charles Dacre se narodil 1933. Studoval na Harvardu v době jako já. Přestože byl o dost mladší, znali jsme se. V roce 1954 ukončil s BA v matematice a o šest let později tam též získal PhD ve filosofii. Velmi krátce učil na Harvardu a Cornellu, v letech 1965 až 1989 byl na Columbiu. V roce 1989 se vrátil na Harvard, kde se v roce 1991 stal Edgar Pierce profesorem. Jeho specialitami jsou základy filosofie, logiky a matematiky, obzvláště Kant, Frege, Hilbert a Goedel. Ve filozofii se poprvé proslavil svou reformulací paradoxe lháře (1974). Má mnoho vynikajících publikací.

---

⁷ Kapitola 1 v Anne Parsons. *Belief, Magic, and Anomie*. New York, Free Press 1969.

Nyní dokončuje knihu, která shrnuje jeho přístup k filozofii matematiky. Má se nazývat „Matematické myšlení a jeho předměty.“ Přestože má více vlasů a širší, již šedivý knírek, je svému otci velmi podoben. Kancelář profesora Parsonse je Emerson Hall 201. Před ním ji obýval jeho učitel, předešlý Pierce profesor Willard Van Orman Quine. Je o poschodí níž než ta, ve které kdysi pracoval jeho otec.

PARSONSOVY INTELEKTUÁLNÍ ZDROJE

Parsons opětovně citoval a na sebe hrdě vztahoval Newtonovu větu „Pokud jsem viděl dále, je to proto, že jsem trpaslík stojící na ramenech obrů“. Myslím, že se ve svém pojetí sebe viděl více jako tvořivý syntetik než jako originální vynálezce nových myšlenek. Bylo to v souladu s jeho cílem, položit základ společenským naukám jako kumulativní vědě s jednotným řídicím konceptuálním paradigmatem. O svých intelektuálních zdrojích Parsons nejen hodně psal a přednášel, ale i ke mně o nich podrobně mluvil. Ježto mám též přímé informace od lidí, se kterými se stýkal a o prostředí ve kterém žil, dovoluji si psát někdy z trochu jiné perspektivy, než jaká je běžná v literatuře o Parsonsovi.

Je nyní častým zvykem při i kritickém popisování intelektuálních zdrojů autora držet se jeho vlastních údajů a vysvětlení. Přitom je zajímavé nejen zjistit, zda autor čerpal ze zdrojů přímo nebo zprostředkovaně, a zda, případně kým, byl původní význam zkreslen. Někdy autor požívá termíny, které jsou populární a často velmi typické pro určité intelektuální prostředí a období, a proto si toho nikdo tehdy kriticky nepovšiml. Autorovi se přisuzují svérázné osobní důvody, ačkoliv tyto termíny či vysvětlení se v té době používaly všeobecně. Je též zajímavé, pokud v oblasti je několik proudů, často organizovaných, zda a proč se autor přiklonil k jednomu z nich. Pokusím se jen naznačit několik takových historických souvislostí.

 57

FUNKCE

Na London School of Economics Parsons nasál různé druhy funkcionalizmu. Když se s Helen v roce 1925 stěhoval z Londýna do Heidelbergu, netušil, že mu nejen osud přidělil přes půl století společného života s ní, ale že tam zahájí svou stejně dlouho trvající urputnou snahu přesunout se ze zorného úhlu *funkce - struktura* do perspektivy *systém - vývoj*.

METHODENSTREIT

Od konce devatenáctého do meziválečného období dvacátého století – téměř souběžně s vývojem doktrín logického či empirického pozitivizmu a instrumentalizmu – probíhala hlavně v Evropě debata o vhodné metodě studia lidské společnosti (jejíž dozvuky se objevují dodnes). Na jedné straně stáli přímluvčí přístupu *Naturwissenschaften* (experimentu a formalizace) a na druhé straně byli zastánci tradičních přístupů *Geisteswissenschaften* (metod používaných v teologii, filosofii, právních vědách, historii a humanistických studiích). Snad nejvíce tento spor ovlivnil následný vývoj ekonomiky a psychologie. I přesto, že účastníci byli intelektuálně velmi fundo-

vaní a rafinovaní, mně se dodnes zdá, že debata je zavádějící, neboť nerozlišuje dostatečně mezi otázkami ontologickými a epistemologickými.

Parsons musel již z Heidelbergu tuto debatu důkladně znát. Nicméně se k ní jednoznačně nevyjádřil. Ačkoliv se neustále odvolává na biologii a někdy na fyziku jako vzory pro své všeobecné úvahy („teorii“), při vlastním výkladu společenských jevů (nejen specifických, ale i všeobecných) postupuje jako zatvrzelý humanista. Přes tuto celkovou ambivalenci nebyl ochoten přijmout (mnou občas připomínaný) již zmíněný návrh dvojího komplementárního popisu skutečnosti, který se nabízí nejméně již od Barucha Spinozy.

FENOMENOLOGIE

Nebylo možné, aby Parsons studoval s Jaspersem a pohyboval v tehdejším intelektuálním Heidelbergu, aniž by se aspoň povrchně seznámil s fenomenologickou filosofií. Jeho reakce na ní není ani systematická ani explicitní, občas se zdá ambivalentní. Několikrát Parsons projevil snahu se jí přiblížit nebo se vůči ní vyhradit. Svědčí o tom mimo jiné jeho nakonec přerušená intelektuálně bezvýsledná korespondence s Ericem Voegem- 57 linem i s Alfredem Schutzem. Edward A. Tiryakian i občas já jsme se ho marně pokoušeli přesvědčit, že fenomenologii dělá a měl by se k ní přiznat či aspoň více přiblížit.

ŘÍMSKÉ PŘÁVO

Další asymetrií v Parsonsově myšlení je jeho přístup k právu jako společenské vědě a k možnosti jeho využití. Jak Weber tak Durkheim, kteří jsou hlavními zdroji jeho orientace na evropské předchůdce, vycházelí pojmově i vztahově z římského práva. Je to snad dosud nejvíce vyvinutá a úplná soustava konceptů, vztahů a metodologie interpretace lidské společnosti a doktrína sociální kontroly. Pokud si něco zaslouží jméno sociální systém, a je systémem v pravém smyslu slova, je to římské právo. Přesto je Parsons téměř úplně ignoruje a naopak vychvaluje americký ústavní systém a anglosaskou soudní kasuistiku a procesní zvyklosti. Někdy tvrdí, že jeho metodologie se jim podobá.

PSYCHOANALÝZA

Parsonsovův původně jen povrchní zájem o dílo Sigmunda Freuda důrazně podpořil během pozdních třicátých let Elton Mayo, který tehdy učil „na druhé straně řeky (Charles)“ v Harvard Business School. Ve své druhé předmluvě ke *Structure* v roce 1949 Parsons již píše, že z jeho nynějšího pohledu v ní chybí hlavně Freud a psychoanalýza. Snažil se to nahradit v příštích dvou desetiletích jak ve svých přednáškách a publikacích, tak ve svém vzdělání a osobním životě. Teorie i praxe psychoanalýzy byla tehdy v Americe v podstatě jako dědičné řemeslo řízena cechově. Za autority byli považováni jen žáci Freuda a žáci jejich žáků. Praxe byla kontrolována tzv. Psychoanalytickými instituty. Psychoanalytikem se mohli stát jen lékaři, přestože, proto, nebo bez ohledu nato, že tehdy v Americe neměli (a všeobecně dodnes nemají) ani základní psychologické a psychiatrické vzdělání. Sami museli projít několikaleptou analýzou v některém institutu a později zase několik let praktikovat pod dozo-

rem člena institutu. Aby se zachoval rozdíl mezi nemocnými pacienty, kteří analýzu potřebovali osobně a „zdravými“ analytiky, kteří se ji údajně jen potřebovali naučit, vznikla pozvolně instituce didaktické analýzy. Tu ve výjimečných případech mohli podstoupit i nelékaři, kteří však nezískali právo praxe. Získali ale posvěcení cechu o ní mluvit a psát.

📖 69

Parsonsovi se podařilo získat grant na zaplacení této velmi drahé záležitosti. Jeho analýza začala již v roce 1946 a jeho analytikem byl až do své smrti v roce 1959 Edward Bibring, ředitel Bostonského psychoanalytického institutu a předseda Bostonské psychoanalytické společnosti. Bibring byl jedním z hlavních představitelů analytické ortodoxie na světě. V roce 1920 jako student spolu s pozdějšími významnými teoretiky psychoanalýzy Oto Fenichelem a Wilhelmem Reichem zorganizoval Svaz židovských akademiků na Vídeňské univerzitě. Stal se Freudovým žákem a více než deset let řídil externí kliniku Vídeňského psychoanalytického institutu. Napsal rozsáhlou analytickou studii o Waldsteinovi. V roce 1938 s Freudem opustil Vídeň a z Londýna se o tři roky později přesunul do Bostonu. Společně s Annou Fredovou, Ernstem Krisem a Marií Bonaparteovou vydal německou verzi Freudových sebraných spisů. Mezinárodně se proslavil zejména svou kritikou Melanie Kleinové a pracemi o depresi během dospívání a o zoufalství.

HERMENEUTIKA

Řecký název *hermeneutiké téchne* označoval původně umění interpretace. Později nastaly pokusy vytvořit z hermeneutiky řemeslo s doktrínou a souborem prostředků k výkladům vyjádření a textů nejen právních či historických, ale i jiných předmětů humanitních studií. Hermeneutika rozkvétala při právních a teologických sporech, jak křesťanských tak při exegesi rabínských textů. Již ve středověku byl její předmět generalizován, viz. pořekadlo *omnis dei creatura es cum liber a sculptura*.⁸

Psychoanalýza je v podstatě systém sociální kontroly budovaný na dvojím použití hermeneutiky: analytikův výklad, jaká je skutečnost a co je zdraví na jedné straně a na straně druhé, někdy za spolupráce analyzovaného, analytikův výklad snů, chyb, asociací, a jiných jevů chování analyzovaného — vše dle teorie, pravidel interpretace a neustálého školení. Jde i o hermeneutiku historickou, jak s interpretací vývoje osobnosti tak s výkladem osobní životní dráhy. Parsonsovi to však na psychoanalýze nevadilo.

Moderní hermeneutiku je možno považovat za pokus o všeobecnou metodologii *Geisteswissenschaften*. Německá škola (Friedrich Schleiermacher, Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger, Hans Georg Gadamer) byla Pa- 📖 57 rsonsovi do jisté míry známá. Na francouzskou (François Gény a později Paul Ricoeur) a italskou (Emilio Betti, ke které později významně přispěl i český exulant Adolf Plachý⁹) jsem ho několikrát upozorňoval. Vždy se zdálo, že mě neslyší. Nepřijímal žádnou metodu, neboť se po-

⁸ Každý Boží tvor je jako kniha a socha.

⁹ Adolfo Plachy. *La teoria della interpretazione. Genesi e storia della ermeneutica moderna*. Milano, 1974.

važoval za umělce specifické i všeobecné interpretace – jimž bezesporu byl – a do které si zřejmě nechtěl nechat mluvit.

WHITEHEAD A KONCEPTUALIZMUS

Nejen ve svých spisech a přednáškách, ale i v konverzaci Parsons neustále opakoval, téměř jako zaklínadlo, Whiteheadův výraz „*Fallacy of misplaced concreteness*“, tj. omyl považovat (abstraktní) pojem -- soubor vybraných vlastností -- za jednotnou, celou, samou (konkrétní) věc. Odvolává se též na obdobné názory Webera a Pareta. Myslím si, že o nic podstatně nového nešlo: již scholastici věděli, že „*nomina non sunt fenomenae*“ a kolem přelomu 20. století byla populární sémiotika a výraz „*a map is not the territory*“¹⁰ byl citován do omrzení. Mám též domněnku, že se jedná o nějak zakuklenou reakci na Edmunda Husserla a jeho úvahy o Kantovi, vědě, celosti a věcech samých. A pak je to Parsonsova průhledná obranná reakce proti obviněním, vysloveným i očekávaným, že to, o čem mluví, nejsou předměty vědecky ani laicky poznatelné. Používal často analogicky pojmy a struktury z fyziky, biologie a ekonomiky. Někdy se zdá, že to stimuluje jeho myšlení, nebo že je to vhodná ilustrace. Někdy vzbuzuje dojem, že podléhá pokušením ospravedlnit své psychologické a společenské úvahy zapojením na respektovaný vědecký slovník.

Filozoficky by bylo možné chápat Parsonse jako konceptualistu. Pokud k jeho tvorbě přistoupíme z tohoto hlediska, stanou se ústředními tématy analýzy statusy pojmů, které používá. Zdá se, že jako u jiných myslitelů s dlouhodobou intelektuální tvorbou, význam a status opětovaně používaných termínů se mění s fází a kontextem jeho zájmu. Nejde jen o rozlišení abstrakta *vs.* konkrétní. Mnohdy je nesnadné usoudit, zda termín nebo vztah je použit obrazně nebo ve smyslu vědeckém (pro který ale neexistují ani empirické odkazy ani matematická či obecně formální vymezení) nebo ještě v nějakém jiném, dle Parsonse „technickém“ smyslu. Dále je 57 někdy obtížné posoudit hloubku intence¹¹; např. zda jde jen o povrchní použití běžně používaného výrazu z přirozené řeči či profesního žargonu nebo o záměrné dosazení technického termínu pro jeho hluboký význam v jasně identifikované řeči formální?

KANT

V Heidelbergu Parsons studoval u Karla Jasperse intenzivně Immanuela Kanta, dělal o něm závěrečnou semestrální zkoušku a Kant zůstal jedním z jeho hlavních intelektuálních vlivů. Považuji ho nejen za neokantistu, ale domnívám se, že Parsons přijal Kantův kritický program za svůj.

LINGVISTIKA

Parsonsova nekonečná hra s pojmy a jeho názory na kontrolní (dle něj kybernetickou) roli kultury vzbuzují u mnohých jeho čtenářů dojem, že nějak buduje na řeči či na lingvistice. Aby to skutečně učinil, se ho v pozdních sedmdesátých letech po-

¹⁰ Alford Korzybski: "A map is not the territory it represents, but if correct, it has a similar structure to the territory, which accounts for its usefulness".

¹¹ Arne Ness (Naess): "Intensjonsdybde".

kusil přimět hlavně Viktor Lidtz. Ačkoliv Parsons vyvíjel své poválečné úvahy v prostředí dynamického vývoje lingvistiky na Harvardu a MIT, nezdá se jimi zasažen.

Neovlivnil ho model mluvy SPEAKING, který tehdy vymyslel Dell Hymes a který se stal základem nynějších studií *narrative* a *discourse*. Morris Swadesh, který tehdy občas přednášel na Harvardu a MIT ho též nezaujal, ačkoliv již tehdy vytvářel svou listinu sta slov, na které je založená glottochronologie a lexikální statistika (*lexical dating*), jež nakonec vyústily v dosud jediný příspěvek společenských věd k vědeckému popisu vývoje lidstva. Je to, ve spolupráci s paleontologií a genetikou, rekonstrukce nostradické řeči a její členění v čase. Ani Noam Chomsky, který tehdy byl Junior Fellow, ho zdánlivě nezaujal a neovlivnil, ačkoliv by se zdálo, aspoň co se Parsonsovy teorie akce týče, že se zabývají společným problémem sémantiky a syntaxe, tj. biologicky daných (nebo aspoň podmíněných) transformačních struktur. Bylo to vzájemné. I Chomského, který tehdy ještě byl velmi intelektuálně otevřený, nechal Parsons zcela chladným.

Parsons naopak velmi obdivoval Chomského učitele Normana Osipoviče Jakobsona. Nejen jeho páry fonetických protikladů (možná inspirovaná *pattern variables*), ale celkově jako mistra strukturální a systémové analýzy. Pokud jsem bydlel v Cambridge a pak v Bostonu, profesor Jakobson a jeho tehdejší česká manželka Svatava mě občas pozvali na večeri. O Praze a Československu, které již nebylo, jsme hovořili nostalgicky většinou při vynikajícím guláši. Po jídle zbylo vždy dosti času, aby mne profesor Jakobson zasvěcoval do historie a cílů pražského lingvistického kruhu, strukturalistické sémiologie a fenomenologického strukturalismu a vysvětloval své tehdejší zájmy a přístupy. Dozvěděl jsem se též o jeho názorech na Parsonsovu práci. Často se objevují zmínky o plánované společné knize Parsonse s Jakobsonem. Pokud se Jakobsonovy postoje později velmi nezměnily, je pochopitelné, že k ní nedošlo.

INFORMATIKA A TEORIE KOMUNIKACE

Parsons vždy trval na odlišnosti člověka díky schopností řeči a umění enkripce (zapisování, přepisování, kódování řeči). Ale stále není jasné, zda řeč, symboly a enkripce (signálů a symbolů) jsou lidem unikátní či jenom – i když velmi zbytnělou – vlastností i jiných systémů.

Přesto Parsons nenavázal na představu *Kommunikationsgemeinschaft*, kterou (nejen schopnost řeči) Karl Oto Apel pokládal za transcendentální předpoklad lidské společnosti a od něž ji přijal a rozvinul Habermas. Tato snadno generalizovatelná představa by se měla Parsonsovým snahám o všeobecnou teorii společnosti hodit. Nejen každý organismus, ale i každý orgán lze s kognitivní výhodou interpretovat jako společenství poměrně autonomních a mobilních *Komunikanter* (cel). Jde to i s některými neživými formami hmoty.

Rovněž se očividně nezajímal o tehdy velmi dynamicky se rozvíjející teorii informace a komunikace. Též ho přímo neovlivnily (dosud neúspěšné) pokusy sloučit je s teoriemi termodynamiky a lingvistiky.

JEDNOTA VĚD

Komu v polovici 20. století nestačila science fiction, četl v této době odkaz pozitivistů „International Encyclopedia of Unified Science“.¹² Jednota 73 věd byl Svatý Grál vědeckého romantizmu. Ani Parsons tomuto vábení nemohl uniknout. Hlavní teze empiricismu — popření možnosti syntetického a priori poznání¹³ — byla sice v přímém protikladu Parsonsova životního programu. Parsons se snažil různým způsobem s tímto pojetí vědy vyrovnat. Nabízeny jak základy jednotné vědy zde ale byly i lingvistická teorie vědy Otto Neuratha — koherence a nikoliv korespondence jako jediné kritérium pravdy — jakož i dvojí popis reality Moritze Schlicka. Ačkoliv (dle mého názoru) tyto přístupy byly slučitelné s jeho přístupem, Parsons se k nim nijak nepřihlásil.

FYZIKA

Po trvalé a mnohostranné kritice (i ode mne), že jeho pojem akce je definován primitivně teleologicky, Parsons vyhlašuje, že akce je „*the distribution of energy in time and space, subject to definite constraints*“ (v mém překladu: šíření energie v čase a prostoru podřízené určitým omezením). Je to téměř doslovné převzetí pojmu akce ve fyzice, ale nepokračuje dále a ani se nepokouší vyslovit něco obdobného fyzickému principu akce, na kterém staví architektury mechaniky, relativity i kvantové teorie. Další rozvoj svého konceptu akce opustil ve prospěch konceptualizace sociálního systému.

Mezi základními Parsonsovými termíny jsou „referenční rámec“ či „prostor“. Tato slova jsou obecně používána i mimo fyziku, např. jako charakteristika souvislostí, které pomáhají určit význam jinak polysémických výrazů. Ve fyzice jsou přesně definovány různé druhy rámců ze kterých mj. vyplývá, jaké skupiny transformací se používají při vytváření objektivního pohledu z jednotlivých (subjektivních) pozorování. Parsons často termín referenční rámec či prostor používá, jakoby nešlo jen o kontext pojmů, na které odkazuje, ale o rámec nebo prostor ve smyslu fyziky.

Jeden z ústředních výtvorů Parsonse je tzv. „akční prostor“. Parsons neměl potíže najít studenty nebo mladé kolegy ucházející se o definitivu na Harvardu, kteří ho přesvědčovali o tom, že jejich dílo zapadá do jeho. Jedním z nich byl i jeho bývalý student Robert F. (Freed) Bales, který se věnoval výzkumu malých skupin v laboratoři. Parsonse přesvědčil, že fáze v chování skupin, které údajně empiricky demonstroval, jsou nějak ekvi- 74 valentní s referenčním rámcem Parsonse. Tato argumentace je zachycena ve společných (i se Shilsem) *Working Papers in the Theory of Action*. Dr. Robert R. Bush, vzděláním fyzik, měl též dočasný úvazek v Parsonsově oddělení. Tomu se podařilo přesvědčit Parsonse o něčem mnohem radikálnějším, „*Suggestion ... that what we have here are the dimensions of a four-dimensional spa-*

---

¹² O. Neurath, N. Bohr, J. Dewey, B. Russell, R. Carnap, C. Morris, a jiní, 1938, vol.1. a O. Neurath, R. Carnap, and Ch. F. W. Morris, (Eds). *Foundations of the Unity of Science*, Volume 2. 1032 p. 1939, 1970 Series: (FUS) Foundations of the Unity of Science: Toward an International Encyclopedia of Unified Science.

¹³ H. Hahn, O. Neurath, R. Carnap, *Wissenschaftliche Weltanschauung. Der Wiener Kreis*, 1929.

ce in the mathematical sense of the term“ (Návrh ... že to, co zde máme, jsou dimenze čtyř-dimenzionálního prostoru v matematickém smyslu toho slova).¹⁴

Základní představa je vtělena do pověstné, neustále na jedné straně generalizované a na druhé straně znovu a znovu rozdělované čtyřpolní tabulky AGIL. V ní ho utvrdil i Neil Smelser, když pomáhal Parsonsovi s jeho přípravou Marshall Lectures na Cambridgeské univerzitě (jež z Parsonsova osobního hledisky byly neúspěšné). Později Smelser vypracoval systém šipek mezi políčky, tzv. dvojích výměn, který se stal organizačním základem jejich společné knihy *Economy and Society*. Do tohoto schématu se Parsons, i přes nesporně jiné důležité příspěvky, snažil shrnout většinu svých pozdějších úvah. Zda to byl základní objev a zdroj jeho dalších úspěchů, nebo past, ve které byl sám od té doby uvězněn, je opakující se otázkou při posuzování různých částí jeho díla.

SYSTÉMOVÁ TEORIE

Další ústřední Parsonsův termín je „systém“ a „sociální systém“. Jak Parsons tak jeho interpreti odkazují při tom na vliv Parsonsova podporovatele a mentora biochemika Lawrence J. Hendersona,¹⁵ který se jako první na Harvardu zabýval vážně sociologií a na jeho dva texty z roku 1935.¹⁶ Nejpozději od padesátých let (kdy Parsons psal svůj *The Social System*, 1951) byl již v Americe všeobecně velký zájem o systémové teorie různého ražení. Všeobecná systémová teorie, jak se vyvíjela od konverze biologa Ludwiga von Bertalanffyho (*Die biologische Weltanschauung*) k americkému mechanismu, ho nezajímala. Rovněž ne Walter Buckley *75 (Adaptive Systems)* ani Robert Rosen (*Anticipatory Systems*). Nezaujal ho Humberto Maturana a jeho úvahy, tolik odvozené od Spencera, o autopoietických systémech, na nichž později stavěl Niklas Luhmann. Neovlivnil ho ani Ilya Prigogine a jeho myšlení o termodynamice systémů mimo rovnováhu a o disipativních strukturách. Když jsem se o těchto formulacích zmínil, měl jsem dojem, že je považuje za dílčí a jednostranné. Místo toho se ale zúčastňoval řadu let Chicago Conference on Systems Theory, organizované Royem Grinkerem. Ačkoliv *The Political System* Davida Eastona vyšel až v roce 1953, jeho pokusy o systémovou analýzu byly již dlouho známé. A ty Parsonse velmi zajímaly.

Naopak se vůbec nezajímал o matematickou systémovou analýzu, v té době již běžně používanou. Podle mě nebral na vědomí, že nejméně od 17. století je ve vědě systém chápán jako nic více ani nic méně než množina vztahů (relací) na množinu proměnných. Není to klasifikace. Nejsou to sémantické „spojitosti (relationships)“ mezi pojmy (kategoriemi) umístěnými v políčkách tabulek, jejichž souřadnice nejsou označeny ani jak byly již ve scholastické *tabula oppositorum*. Náзор, že se Parsons za-

¹⁴ Working Papers, str. 85.

¹⁵ Jak známo, Henderson se významně podílel na kamuflování společensko-filozofického vnějšího vzhledu Parsonse a na jeho zvědečtění, sociologizaci a harvardizaci.

¹⁶ Henderson, L.J. *Pareto's General Sociology: A Physiologist's Interpretation*. Harvard U. Press, a Henderson, L.J. "Physician and Patient as a Social System," *New England Journal of Medicine*, Vol. 212, 819-23. Parsons se v mnohém snažil být Hendersonovým pokračovatelem a považoval za svůj největší životní neúspěch, že se mu nepodařilo dokončit rozsáhlou empirickou studii o sociálním systému medicíny.

býval studiem systémů, přijímají dnes snad výlučně jen sociologové. V „systémové literatuře“ není diskutován ani citován.¹⁷

ROVNOVÁHA

Parsons sám i jeho interpreti odvozují jeho užívání pojmu rovnováha (ekvilibrum) od Wifreda Pareta v Hendersonově výkladu. Nynější pojem ekvilibria ve fyzice je výsledkem dlouhého vývoje a rozlišují se pečlivě různé druhy ekvilibria.¹⁸ Zdá se, že v tomto fyzickém (chemickém, termodynamickém) smyslu Parsons pojem nepoužívá. Složitější je si udělat úsudek o vztahu k ekonomii. Parsons se odvolává hlavně na Pareta a později na Johna Maynarda Keynesa. Ačkoliv Pareto ve své koncepci společenského rozdělení blahobytu (Pareto optimum) předvádí možné řešení problému agregace jednání jednotlivců na vztahy ve společenském systému, tento druh myšlení a jeho rozvedení v kalkulu variací Parsons nevy- 76 užil. I když již tehdy Paul Samuelson dovršil Paretovu představu všeobecného ekvilibria a Kenneth J. Arrow jeho představu optima (funkce rozdělení blahobytu), Parsons, který o jejich práci věděl a ve svých textech se zabývá podobnými problémy, jejich formulace jakoby obcházel.

Pojmově se Pareto sice zabývá problémy akce a je zakladatelem moderní mikroekonomiky, ale rovnováze se věnuje technicky hlavně ve vztahu mezi „chutěmi“ a „překážkami“ nebo mezi „záměry“ a „zábrany“. Tyto představy Parsons zřejmě využil ve své formulaci akce. Ale chybí tam převedení představy ekvilibria, kterou v plně přepracované matematické příloze k francouzskému překladu své Příručky politické ekonomie¹⁹ Pareto zanechal jako odkaz ekonomice. Paretův *Trattato di sociologia generale* (1916) je bohatou studnicí nápadů pro sociology, kteří se chtějí vyhnout přílišné racionalitě aniž by se vzdali teleologického pojetí akce, a tudíž i pro Parsonse. Navzdory tomu, že Paretova disertace byla "Základní principy ekvilibria v pevných tělesech" a že se později proslavil svojí poznámkou "rovnováha je jen vyřešení soustavy simultánních rovnic", když se sám pokusil pojem ekvilibria uplatnit v sociologii, přešel z matematiky k poezii.²⁰ Ani v odkazech na Keynesa nevidím přenesení pojmu rovnováha v technickém smyslu z ekonomiky do sociologie. I zde je to metafora pro vzájemné ovlivňování či přízpůsobování postulovaných abstraktních společenských procesů, spíše než model pro rovnováhy definovaných sil.

Spíše si myslím, že Parsons používal slovo ekvilibrum pro jeho vědecký punc, ale že většinou měl na mysli metafory „*countervailing powers*“ a „*checks and balances*“, tak ústřední a hluboce zakořeněné v americkém myšlení o (žádoucím) společenském

---

¹⁷ Shodou okolností jsem právě dočetl manuskript „The Sociology of Complex Systems“, který mi byl zaslán k oponentuře stěžejním *International Journal of General Systems*. Tématem je přehled vývoje oboru na 29 stránkách. Autor stále ještě buduje hlavně na Buckleym. Po přečtení textu jsem s překvapením našel v bibliografii odkaz na Parsonsův *The Social System*. Ověřil jsem si, že v textu o něm a jeho myšlenkách však není ani slovo.

¹⁸ V kybernetice, jak se zmíním níže, jsou též pečlivě definovány různé druhy rovnováhy.

¹⁹ *Manuale d'economie politique* (1909).

²⁰ Jeho stav rovnováhy mezi elitami třídy I a třídy II si mohu nejlépe představit jako bájnou říši kde konečně vládne Niccolo Machiavelli. Lvi tam zbytečně řvou, zatímco si lišky klidně dávají dobrou noc.

řádu. Tyto výrazy se běžně překládají do češtiny jako „kompenzační, vyrovnávací síly“ a jako „systém kontrol a protiváh“. Ale spletenec představ, které se za těmito termíny skrývají, je složitější. Jde o instituce zřízené a obnovované tak, aby měly na sobě určitou nezávislost, a které mají částečně vlastní agendu a částečně mají za určitých podmínek reagovat na činnost institucí obdobných. Jejich reakce spočívá v posílení, modifikaci nebo oslabení akcí jiných institucí, propůjčením nebo odmítnutím vlastních prostředků, např. legitimizování, kodifikace či mocenského vynucení. Nejde tedy jen o protichůdné síly, které vedou k jakémusi vyvážení. Naopak tyto instituce společně reprezentují a legitimizují jistý společenský konsensus a při periodickém klání jsou obsazovány příslušníky mocenských elit.

HOMEOSTAZE

Další slovo, které Parsons významně zapojuje do svých úvah v metaforickém smyslu, je homeostaze. On i jeho interpreti většinou jen odkazují, jak tento pojem užíval harvardský fyziolog Walter Bradford Cannon. V této souvislosti stojí za zmínku krátká historie pojmu a s ní spojené problematiky pojmu stability, pojmu vnitřního prostředí a mechanických analogií v biologii a později psychologii.

Asi jedním z prvních, kdo úspěšně použil mechanickou analogii cirkulace tekutiny v biologii, byl Ibn Nafis, který v roce 1242 správně popsal oběh krve kanály v lidském těle i s okruhem plicním. Tuto představu možná znovu objevil a v roce 1616 zveřejnil William Harvey, který ji doplnil o vysvětlení cirkulace označením srdce jako pumpy. Klíčově přispěl k tématu homeostazy francouzský experimentální fyziolog Claude Bernard (1813-1878), který zdůraznil důležitost udržování stálosti *milieu intérieur* organismů: „Stálost vnitřního prostředí je podmínkou svobodného a nezávislého života“. Jedná se tedy spíše o vysvětlení autonomie. Ovšem autonomie není izolace od okolí, naopak výsledek „přesného a informovaného vztahu s ním, takže rovnováha je výsledkem nepřetržité a jemné kompenzace“. Angličan John Barcroft s touto koncepcí seznámil při své návštěvě v roce 1929 harvardská publika. Cannon, autor glosy „útok nebo útek“ tento pojem poté rozvinul, propojil s poznatky fyziologie své doby a popularizoval ve své knize *The Wisdom of the Body* (1932). Asi v době svých studií biologie se s pojmem homeostazy seznámil Parsons a pravděpodobně zase pod vlivem Hendersona ji zapojil do svých úvah.

V kruzích, které se v Americe té doby zabývaly studiem života, byla „stabilita“ nejen vnitřního prostředí ale organismů vůbec objevem a dlouhou dobu klíčovým pojmem a populárním vysvětlením trvání života.²¹ 78 Parsonsova teoretická náklon-

²¹ Myslím, že jsem byl jeden z prvních, ne-li první, kdo veřejně v různých vystoupeních od konce padesátých let tuto perspektivu všeobecně zpochybňoval. V narážce na tehdy slavný titul věhlasného psychiatra a psychoanalytika (Karl Menninger et al. *The Vital Balance*. Viking Press, NY, 1961) jsem opětovně prohlásil na str. 247, že: „The vital balance, as Menninger has called it, is an important characteristic of life and a partial subject of the general theory of action. Yet, it is the vital imbalance that temporarily gives rise to the phenomenon called life.“ a pak ještě zdůraznil, že „...the vital imbalance...is the distinguishing characteristic of the activity of living systems“. Citováno ze str. 247 a 248-249, „Naturalism, Humanism and the Theory of Action,“ In: R. Royce and L.P. Mos (Eds.). *Humanistic Psychology: Concepts and Criticisms*. New York, NY: Plenum, 1981. Ch. 10, pp. 235-249. <http://www.richardjung.cz/81a.pdf>. Parsonse jsem se snažil přesvědčit, že pro trvání živých systémů je podstatná jejich labilita a jejich tendence hledat nové stavy (termodynamicky nebo

nost ke stabilitě bývá mylně vysvětlována politickým či morálním konzervatismem; myslel a pracoval prostě v duchu své doby. Otevřenou otázkou pro mne stále zůstává, co je pro Parsonse vnitřní prostředí a jakými mechanismy (silami) je udržováno. I touto otázkou se zabývali v padesátých a šedesátých letech kybernetikové soustředění původně v Biological Computer Laboratory na Illinoiské univerzitě v Urbaně, hlavně Gordon Pask (organismy a hlavně lidská mysl jsou systémy, které jsou organizačně uzavřené a informačně otevřené²²) a Humberto Maturana; později Luhmann, budoující jak na nich tak i na Parsonsovi.

KYBERNETIKA

Název a základní pojmy kybernetiky byly v amerických vědeckých a inženýrských kruzích známé již během druhé světové války. Ještě než vyšla v roce 1948 jeho kniha *Cybernetics, or Control and Communication in the Animal and Machine*, Norbert Wiener a spoluzakladatel kybernetiky Arturo Rosenblueth se účastnili mezi lety 1946 a 1953 nyní legendárních *Josiah Macy, Jr. Foundation Conferences on Cybernetics*. Mezi účastníky byli vedle matematiků jako John von Neumann a Claude Shannon, filozofů a přírodovědců i společenší vědci jako Gregory Bateson, Lawrence K. Frank, Molly Harrower, Heinrich Kluver, Lawrence S. Kubie, Paul Lazarsfeld, Kurt Lewin a Margaret Mead. Parsons se nezúčastnil a, pokud vím, nebyl ani pozván.

Nezajímal se ani o pokračování pokusů o zevšeobecnění inženýrské koncepce kybernetiky, vedené zapisovatelem z Macy konferencí Heinzem von Foersterem, který shromáždil v Biological Computers Laboratory mezinárodní skupinu vysoce tvořivých osobností. Mezi nimi byl i W. Ross Ashby, který vzbudil široký zájem díly *Design for a Brain* (1952) – tam je představen robot „Homeostat“ – a *An Introduction to Cybernetics* (1956), kde nejen generalizuje základní formulaci kybernetiky, ale širěji se zabývá různými druhy a mechanismy rovnováhy.

79

Přibližně v roce 1960 byl Parsons konečně pozván, aby pronesl příspěvek na schůzi nově založené Americké kybernetické společnosti. Jeho přednáška nebyla přítomnými inženýry, matematiky a filozofy přijata vlídně. Foerster se tehdy vyjádřil, že to byly jen zdvořilé odkazy na kdekoho a jinak jen samá prázdná slova.²³ Kybernetické hnutí pokračuje a dodnes se profiluje pod zkratkou „*Second Order Cybernetics*“ v různých skupinách a ústřední myšlenky tohoto směru se stále objevují v rozmanitých zakukleních, např. u Luhmanna. V textech a přednáškách jak Americké společnosti pro kybernetiku tak Výzkumného komitě 51 (Sociocybernetics) Mezinárodní sociologické společnosti se nyní občas vyskytne odkaz na Luhmanna, ale pokud o něm nemluví já, na Parsonse snad nikdy.

Od počátku padesátých let se kybernetika postupně stala modelem fyziologie. Stavý nejen Bernardova vnitřní prostředí, ale celého organismu od kolébky ke hrobu

---

sémanticky dočasně neutrálně stabilní v okamžitě daném prostředí) a že do jisté míry jsou stabilní hlavně důsledky historie těchto změn (hystereze, historicitu), vyjádřené změnou ne stavu, ale struktury organismu.

²² Odlišné od pojmu „operativně uzavřené“ frankfurtské školy biologie.

²³ „Just a lot of words with little meaning.“

a ve zdraví i v nemoci jsou nyní vysvětlovány – i pokud jde o reakce na vnější impulsy – jako důsledky souhry (nebo protihry) propletenců zpětných vazeb. I zde mizí původní povrchní představa odvozená od rozhraní inženýrských výrobků zpřístupněného uživateli (jako čísla a čárka na domácím termostatu), že nějaké „normy“ vepsané jako kód (např. genetický) kontrolují či regulují fyzickou (chemickou, biologickou) aktivitu organismu. Inteligentní konstrukce artefaktů nespočívá ve ztělesnění norem, ale v záměrném výběru a sladování fyzických (biologických) systémů, jejichž termodynamické průběhy se po nějakou dobu užitečně doplňují.

Parsonsovy představy o tom, co je kybernetika, byly zcela osobité. Víím, že nejméně od počátku padesátých let mnozí (včetně mne) s ním o obsahu a možném významu kybernetiky pro společenské vědy mluvili. Bylo to však až ke konci jeho tvorby, kdy začal označovat termínem kybernetika některé hlavní mechanismy společenských jevů.

EVOLUCE SPOLEČNOSTI

V roce 1937 Parsons začíná *The Structure of Social Action* slovy „Kdo nyní čte Spensera? Pro nás je těžké si uvědomit, jak velký rozruch způsobil ve světě...“ a pokračuje od té citace Crane Brintona později vlastními slovy „Spenser je mrtev“ a několikastránkovou analýzou, jak ho zabil 80 vývoj teorie evoluce, společenských věd a ideologie. Nicméně, když se po téměř třiceti letech a od té doby Parsons znovu a znovu začne intenzivně zabývat otázkou vývoje společnosti, zdá se mi, že se jeho názory – neovlivněné Pitrimem Sorokinem ani Norbertem Eliasem, ale hodně navazující na Shmuela N. Eisenstadta – přece od Spencerových tolik neliší.

Do obvyklé hierarchie, kterou vymezil již August Comte, Parsons nyní zařadil organismus, osobnost, společnost a kulturu. Jedním hnacím prvkem v jeho pojetí evoluce společností je vzrůstající diference. Z biologie vííme, že specializace buněk je cestou k jejich individuální smrtelnosti, ale zároveň předpokladem vytvoření orgánů smrtelných komplexních organismů. Parsons, který se tolik odvolává na biologii, z této lekce nic neodvozuje.

Dalším klasifikačním nebo dokonce vysvětlovacím prvkem je nyní explicitně Parsonsovo pojetí kybernetiky. Kybernetika byla jedním ze stálých témat mých neúspěšných pokusů Parsonsovi přispět. Během rozhovorů, netýkajících se kybernetiky, ale specifických charakteristik živé hmoty, jsem mu několikrát přednesl své představy o možném vysvětlení hyperelasticity, hyperplasticity, hyperrigidity a hyperfragility živých systémů (ať viděných jako organismy či jako aktéři). Pokoušel jsem je vysvětlit interakcí dvou subsystémů: kontroly informací a amplifikací energie.²⁴ Parsons pro sebe nakonec zjednodušil mou představu, opatřil to šipkami nahoru a dolů a říká

---

²⁴ Velmi často jsem o tom od pozdních padesátých let přednášel a časem publikoval. Viz např. „...a fundamental dichogeneity that seems characteristic of organisms and actors. Two media with basically different rigid, elastic, plastic, and rupture properties are laminated into one system. One medium functions as a receptor / information / control subsystem, the other as an energy-amplification / effector subsystem. The interaction of these two subsystems makes a joint over-compensating response possible.“ na str. 64 článku „Stress and Related Concepts in Physics and the Social Sciences.“ *International Journal of Systems Research and Information Science*. Vol. 3, No. 2 (1989), pp. 59-72. <http://www.richardjung.cz/89a.pdf> .

tomu kybernetika, kybernetická hierarchie nebo kybernetická škála, po které se dá jezdit nahoru a dolů. Jedná se zde spíše o uplatnění pod novým názvem staré představy kontroly (ne technické teorie kontroly), kterou on i jeho epigoni a komentátoři používají. S kybernetikou to souvisí, ale kybernetika to není. Stále se u něj projevuje dominantní vliv Hendersona, který zdůrazňoval tehdy objeňované funkce nervového systému (např. sympatiku) a nazýval to regulace.

Esenci kybernetiky, jak je uplatňována i v různých teoriích evoluce (ať interpretované termodynamicky či informaticky), je zpětná vazba – reakce ať pozitivní či negativní, – jednoho systému na určité stavy systému jiného (*der Regelkreis*). V tomto smyslu by se mohly analyzovat všechny 81 Parsonsovy (Smelserovy) „dvojí (symbolické) výměny“ mezi poličky a tabulkami kyberneticky. Tak ale Parsons termín nepoužívá. Zdůrazňuje představu kontroly, regulace, inteligentní konstrukce, nadřazenosti mysli (informace) nad materií (energií). Užitečnost kybernetiky v psychologii a společenských vědách se zdá největší, když jejím předmětem jsou reakce na nahodilost, fluktuace, plynutí bez cíle nebo bez ohledu na cíl, přizpůsobování se okolnostem (včetně chování jiných objektů či subjektů), změny vektoru akce a učení se ze zkušenosti změnami vlastní struktury a cílů.

Na druhé straně Parsonsovo zařazení pojmu energie do úvah o evoluci společnosti umožní jeho pokračovatelům zahrnout i nové pokusy o snad nevědomě termodynamickou (vědomě přírodovědeckou) koncepci vývoje lidstva.²⁵

Na vrcholku Parsonsova vývojového žebříčku, jakkoliv zakamuflován – stejně jako u Otto Klineberga (který svými představami ovlivnil mnoho let UNESCO), Abrahama Maslowa i jiných amerických myslitelů vyjadřujících se k vývoji člověka a společnosti vrcholí – je *Homo americanus* a *Societas americana*. Nebudu posuzovat do jaké míry je to představa objektivnější než „white man’s burden“ či „nový sovětský člověk“.

HEIDEGGER

Aspoň se mnou a pokud vím všeobecně, se Parsons vyhýbal diskuzi o podobném pojetí nejen akce, bytí člověka jako podstatně sociálním (bytí jako bytí-s-jinými) a jiných témat, kterými se zabýval jak on tak Martin Heidegger. Domnívám se, že mu vadila nejen Heideggerova kritika platonismu (žádné předešlé vědomí, kategorie, či znalosti, žádná možnost dostat se k *a priori* vědomostem „*kein Überspringen*“), karteziánského a kantovského dualismu, ale i Heideggerova metafyzická světskost (mundalizmus), který možná chápal jako pesimizmus. Snad se v pozadí projevily i skryté rozdíly mezi protestantským a katolickým pohledem na svět.

Oba se zajímali o obdobný (i když Parsons původně o užší) centrální problém: Heidegger o „Co je to — ono bytí?“ a Parsons o „Co je to — ono sociální bytí?“. Z toho vyplývá pro oba řada velmi obdobných dílčích otázek, pojmů a řešení. Pro oba je základní součástí odpovědi odlišnost člo- 82 věka od zbytku přírody podmíněná řečí

²⁵ Popularizovanou např. v Jared Diamond. *Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies*. Norton, NY, 1999.

— Heideggerovo „skutečný domov člověka je v řeči“. Oba si pro své dílo vytvářejí vlastní soubor výrazů svérázně propojených, pro což jsou mnohými považováni za nesrozumitelné nebo za intelektuálně šarlatánské či patologické a i jejich přívrženci se občas ptají, zda to, co vytvořili je nový systém myšlenek či jen každý svůj idiolekt. Stejně jako u Parsonse akce není něco biologického, ale vyplývá ze symbolické podstaty člověka, tak u Heideggera jen člověk sám dostal za úděl ek-sistovat (být si vědom svého bytí).

I v rozdílech jsou si podobní: Parsons přijal západoevropský způsob filozofie a vědy od Platona a Sokrata přes Kanta, ale chce nahradit tehdejší americkou sociologii návratem k evropským klasikům jako Weber a Durkheim (a původně i Simmel). Heideggerovými přímými předchůdci jsou Friedrich Nietzsche a Edmund Husserl a ve stejném duchu chce (návratem k předsokratovskému řeckému myšlení) překonat západní filozofii a vědu. Parsons se většinou pohybuje v říši metafor a spletnosti svých tabulek a proklamuje, že se drží abstrakt a nezaměňuje je s konkréty. Heidegger dle Husserlova bitevního výkřiku „Zpět k věcem samým!“ se záměrně a metodicky přesouvá do sféry své osobité metonymie a nechává zastupovat abstrakta vlastnostmi konkrét a konkrétní celky dílčími vlastnostmi abstrakt.

Mně se zdálo, že mnohé otázky psychologie lidských vztahů k druhým a konfrontace s předcházejícím sociálním řádem, do kterého jsou lidé též nedobrovolně vrženi bez předchozích vědomostí, jež Parsons řešil z hlediska Freudových úvah, by se stejně, mnohdy příměji, daly nastavit a řešit přístupem a slovníkem heideggerovským.

TEORIE ŽIVOTA A ÚDĚL ČLOVĚKA

Při psaní předešlého odstavce jsem si uvědomil, že Parsons něco napsal na téma Úděl člověka, co jsem nečetl. Našel, opatřil a přečetl.

Action Theory and the Human Condition (1978) vznikla ze spolupráce s jeho bývalými žáky Victorem Lidtzem a Renée Foxovou ve fakultním semináři na University of Philadelphia. Byl to pokus o integraci vědy a náboženství. Parsons se tehdy nechal přesvědčit, aby se pokusil o ještě další rozšíření své teorie akce i do těchto sfér. Napsal esej, která původně nebyla určena k publikaci. Pak byla opakovaně přepracována a zařazena jako kapitola „*A paradigm of the human condition*“ do zmíněné knihy. Před- 83 stavuje Parsonsův pokus dotvořit soubor pojmů pro vše. Je si zřejmě vědom, že se pokus nemusí zdařit a neustále zdůrazňuje jeho prozatímnost. Definitivní verzi, ke které by se přihlásil, mu již nebylo dopřáno napsat.

Teorii akce zde nejprve rozšiřuje na teorii života několika slovními změnami a zařazením nové čtyřpolní tabulky: „*telic systems*“. Ačkoliv odkazuje na jiné, pozdější zdroje jako původce pojmu, seznámil jsem ho s ním já kolem roku 1960.²⁶ Tehdy

---

²⁶ Poprvé jsem tuto koncepci zveřejnil v roce 1962 ve Filadelfii na schůzi American Association for the Advancement of Science a poté v roce 1964 v Lazarsfeldově Columbia University Seminar on Contents and Methods of the Social Sciences a jako tiskovonu IBM. V roce 1965 vyšla jako „Systems of orientation“ v knize M. Kochen (Ed.), *Some Problems in Information Science*. New York NY & London UK: The Scarecrow Press, 67-93. <http://www.richardjung.cz/65b.pdf>.

jsem mu ukazoval a vysvětloval svou koncepci systému akce rozčleněné do tří pod-systémů. Jeden z nich je systém orientace analyzovatelný dvěma *vzájemně striktně komplementárními* systémy: systémem epistemických orientací a systémem telických orientací. Naproti tomu Parsons to, čemuž zde říká telické systémy, prezentuje jako *hierarchicky (čemuž říká kyberneticky) nadřazené*.

Parsons se sice zde veřejně začíná zabývat tématy, kterými se dříve, pokud vím, detailně či polemicky zabývat nechtěl: např. Kantem, Wienerem, kybernetikou, Chomským, DNA, pojmem vnitřního prostředí. Dělá to ale povrchně – s výjimkou Kanta – čímž vzbuzuje dojem že to jsou “zdvořilostní reference” nebo odkazy na autority místo argumentace, a že materiály nečetl přímo, a pokud ano, tak jen letmo. Jeho pojetí biologie stále ještě explicitně vychází z Hendersona, na kterého se opakovaně a rozvláčně odvolává.

Velká část této dlouhé kapitoly sestává z “velmi usilovného opakování obecně známých fakt” (jak to sám Parsons nazývá), ale to je prý potřeba “aby se mohly správně zařadit” do čtyřpolních tabulek. Jinak odkáže na své oblíbené autority nebo na autority mu mnoho let doporučované, kterým se ale nikdy detailně nevěnoval. Mezi první patří Kant, Weber, Henderson a Freud. Mezi druhé Einstein, Wiener, Shutz a Chomsky. První skupinou se zabývá vždy na několika stránkách textu, z druhé vybere jen jeden citát bez souvislostí nebo jedno až tři slova představená jako technické termíny. Slova nacpe do některé ze škatulek (*boxes*), zde hodně na sebe navršených, a občas je zavěsí na šipky mezi nimi, představující jejich vztahy.

84

Celá kapitola je pokus o překlad jak běžných slov tak nejrůznějších technických termínů do Parsonsova idiolektu a o jejich vtěsnání do čtyřpolních tabulek, navršených nad sebou jako podlaží a propojených šipkami v obou směrech. Do tohoto schématu se Parsons snaží vlisovat celý vesmír, imanentní i transcendentní. Posunuje se ze svého dvojrozměrného a třírozměrného světa *Structure, Action a Social System* čtyřicátých a padesátých let do sestavy krabiček, která mi připomíná Babylonskou věž, jak si ji M. C. Escher představoval v roce 1928. Nakonec vstupuje do prostoru – bludiště? vězení? údělu člověka? – jenž již se podobá tomu, co Escher zobrazil v roce 1953 pod názvem *Relativita*: podlaží propojená schodišti, po kterých lidé nekonečně chodí nohama vzhůru i dolů nahoru i dolů jako po propletených Moebiových pásech.

I čtenáři důvěrně obeznámenému s Parsonsovým stylem se při tom musí občas zastavit dech. Do jedné z mnoha škatulek Parsons prostě vloží „fyzický svět“. Pak vezme erotogenní zóny, kterých Freud nevhodně našel pět, a udělá z nich čtyři tím, že „konsoliduje“ do jediné škatulky ústa a řiť. Naopak jeho úvahám o křesťanství překáží, že v katolické Svaté trojici jsou – jak jinak – jen tři pojmy (symboly). Parsons si pomůže tím, že Svatému Duchu přiřkne ženské pohlaví jakoby matce, a ze Svaté církve udělá dceru a už jsou čtvery škatulky plné a s jinými srovnatelné. Teprve když, jako kouzelník na jevišti, Parsons všechno veřejně skryl v různých krabicích, začne se směrem k publiku nahlas zabývat podstatnými úvahami. Ty je ale velmi těžko sledovat a někdy se zdá, že jak pro čtenáře tak i pro něj samého slouží k odvrácení (i vlastní) pozornosti od eskamotérského procesu který probíhá někde

jinde. A najednou, jediným obratem ruky, Parsons předloží tvrzení, které je nejen k jádru věci, ale velmi pozoruhodné a originální. Zde stále prosvítá jeho interpretační genialita.

Jsem rád, že jsem „Paradigma lidského údělu“ četl až nyní, kdy už vše až na tuto sekci bylo v mém příspěvku napsáno. Parsons v něm používá stejný styl myšlení a vyjadřování, jaký znám intimně z rozhovorů, přednášek a textů z jeho vrcholných let kolem roku 1950. Se smutkem ale cítím, že velmi zestárl a ztratil dřívější sebejistotu. V pokračující snaze vytvářet vlastní školu podléhá snadno lichotivým vlivům jiných, je roztěkaný, zbytečně se opakuje a omlouvá. Intelektuální a osobní rysy, které byly v dřívějším období úspěšně zastírané a vyhlazené, se ve stáří, jako vystouplé vrásky, objevují v reliéfu. Parsons zde putuje do oblastí, kam ho již sledovat nechci. Přesto, nebo i proto, doporučuji čtenáři, který se zají- 85 má nejen o Parsonsovy příspěvky sociálním vědám, ale i o jeho intelektuální metodu a styl, aby se s touto kapitolou seznámil.

AD OPUS

HODNOCENÍ V DOBOVÝCH SOUVISLOSTECH

Pro hodnocení Parsonsových příspěvků je nutné si připomenout dobu, ve které vznikaly.

V době Parsonsových studií, první důležité tvorbě a úsilí se akademicky uplatnit byla velká ekonomická deprese a pak válka proti Německu a Japonsku, kterým byly podřízeny mnohé intelektuální zájmy. Parsons se nejen ve třicátých letech, kdy se ucházel o trvalé místo na Harvardu, ale i později potýkal s problémem, že Američané většinou neporozuměli boji o podstatu společenských studií (*Methodenstreit*), který proběhl v Evropě mnohem dříve, a nepřijali jeho výsledek, tj. že člověk a společnost se dá studovat jak přírodovědecky tak humanisticky. Americká sociologie se (tehdy a dosud) neemancipovala od svých aktivistických začátků v protestantské snaze o zlepšování lidstva na jedné a prostoduchého behaviorismu a společenského „vědec-kého“ manažerství na straně druhé.

Naproti tomu poválečných patnáct let bylo na Západě úžasné období, přes konflikty a nebezpečí. Amerika se po zkušenostech ve válce otevřela světu a vlivem evropských emigrantů intelektuálně a umělecky Evropě. Z období mezi světovými válkami bylo do roku 1945 přeneseno mnoho otázek různého druhu. Nyní byly na tyto otázky v Americe přijímány odpovědi; jejich dopady prožíváme dodnes a budeme asi prožívat dále. Byla to prostě doba, kdy nemožné trvalo jen déle.

Tato převratná a přes všechna nebezpečí nekonečně optimistická atmosféra doby nemohla než utvrdit Talcotta Parsonse v přesvědčení, že americká společnost se stala nyní schopna přijmout moudrost starého světa. Přitom nebylo nutno měnit představu, že Amerika je předobrazem vývoje světa nového. Tak i mnoho sociologů (nejen amerických) uvěřilo, že Parsons, po zjevení, které obdržel na Heidelbergu a vtesal do *Structure*, je Mojžíšem, který povede obor z intelektuálního vyhnanství do zaslíbené

domény integrovaných věd o člověku a společnosti, aniž by oni sami museli měnit místo a bydliště. Charisma vydrželo mnoho let.

📖 86

Pak přišla doba hippies, studentských bouří a akademického levičáctví. Parsons se stal oblíbeným cílem útoků. Dnes mi připadá jako pikantní, že na Harvardu se nyní dělá jen triviální „korektní sociologie“ jakoby Parsons nikdy nebyl, a že Jeffrey C. Alexander, který se snad nejvíce zasloužil o obnovení zájmu o Parsonse, je předsedou oddělení sociologie na Yale.

KOMU A ČÍM PŘISPĚL PARSONS

Každý přirozeně hodnotí podle svých vlastních zájmů a představ. Již v padesátých letech mě zaujalo, že lidé, kteří prohlašovali Parsonse za nesrozumitelného, byly nadšeni jeho výkladem té specifické oblasti, kterou se zabývali. Mé hodnocení Parsonsova díla vychází z mnohaleté osobní známosti s ním a jeho současníky, ze změny klimatu v akademickém a intelektuálním klimatu v období jeho tvorby a ze zájmu napojit mé vlastní úvahy na jeho dílo a tak v něm případně pokračovat.

V posuzování vztahu jeho díla (ne teorie) k empirii a výzkumu je hodně zmatku. Jeho soustava pojmů není sbor hypotéz (hypotézek), jak se o teorii často mluví z hlediska akademické sociologie. Z této mylné perspektivy je Parsons chybně kritizován i když k tomu sám přispěl svým pózováním jako teoretik sociologie a svými prohlášeními, že teorie musí být propojena s empirií.

Nebudu se ani zabývat jeho úvahami o filozofii a epistemologii vědy a o vědeckosti sociologie a teoretičnosti jeho příspěvků. Zdá se mi, že jsou buď účelové nebo jen zajímavé z intelektuálně historického hlediska. Parsons se jimi také neřídil. Ačkoliv po sobě zanechal vynikající interpretace několika sociálních jevů a sociologové si ho přivlastnili, zatímco jiné obory ho zavrhnly, pro mne není především sociolog.

Parsons mne a mnoho mých současníků upoutal svou představou, že sociologie není možná jako samostatná společenská věda. Pokud jde o sociologii lidí²⁷, musí být nejen propojena synchronně se sociální antropologií, politologií, ekonomikou a lingvistikou, ale i diachronně s historií (s odkazem na geologii a paleontologii), koncepčně s biologií a psychologií a též teoreticky s ekologií a demografií, sociální geografii a epidemiologií. Tvrdil, že takto pojatá souhrnná „sociální věda“, jak si ji možná 📖 87 představovali v rámci své doby již Comte i Marx, je epistemologicky možná.

Děláme si obrazy světa.²⁸ Funkcí intelektuála je vytvářet obrazy nejen pro sebe, ale i pro jiné.²⁹ Obraz Parsonse, který teď na objednávku sestavuji, je i pro mne trochu překvapivý. Parsons byl především intelektuál hluboce angažovaný do světa své

---

²⁷ Ne v zakořeněném narcistickém smyslu „na rozdíl od zvířat“, ale v mnou zamýšleném smyslu, „na rozdíl od jiných zvířat“.

²⁸ Rád bych tento výrok přiřkl Ludwigu von Wittgensteinovi, on však v *Logisch-Philosophische Abhandlung* (které se říká *Tractatus*) jako ještě rezolutní atomista jen praví: „2.1. Wir Machen uns Bilder der Tatsachen.“

²⁹ Mám nutkavou vzpomínku z dětství, že něco takového řekl v roce 1937 Arnošt Inocenc Bláha v díle *Sociologie intelligence*.

doby. Vytvářel své realistické i abstraktní obrazy člověka a lidské společnosti, jako to dělá malíř: hrubý náčrt, pak odstoupit, podívat se, vyplnit části, odstoupit, něco vymazat a zase naplácat, sladit nesourodé, odstoupit, ťuk a ťuk nějakými detaily. Byl ovlivňován tím, co se vystavovalo v muzeích a galeriích, často i komentáři pomocného personálu či náhodných návštěvníků v jeho ateliéru. Jako většina umělců chtěl patřit k nějaké skupině nebo škole, která vydávala manifesty a výklady s jejich skutečnými díly příliš nesouvisejícími. Občas se zatoulal a podlehl pokušením. Čím více jeho sláva a moc rostly, tím více stoupaly nátlaky ze všech stran, aby pro velmi různé zájmové skupiny sociologů i ne-sociologů vytvářel to, co nevědečtí Američané tehdy nazývali teoriemi.

Vůči sociologii se dnes vznášejí doslova stejné kritiky jako před sto lety. Mnohé z nich se vznášejí i vůči Parsonsovi a jeho dílu. Těmi jsem se zde nezabýval, ale jedné si chci všimnout: že sociologie není kumulativní vědou ve smyslu, v jakém jimi jsou od 17. století přírodní vědy: kolektivním úsilím řízeným jedním pojmovým paradigmatem. Pokusem odpovědět na tuto kritiku je ta část Parsonsova životního díla, kterou považuji za jeho trvalý příspěvek.

Bon mot amerického presidenta Dwight D. Eisenhowera, že svoboda znamená jak svobodu selhat tak svobodu uspět, napsal pro něj údajně Parsons. Svou svobodu Parsons využil plně. Přestože dle mne používal mnoho základních vědeckých pojmů nesprávně a většinou jeho úvahy pro mne nejsou logické, systematické ani jinak přesvědčivé, dospěl nějakým vnitřním způsobem k závěrům, kterých se neochvějně držel. Některé z nich, při uplatnění filosofického principu štědrosti³⁰ a s určitou extrapolací do nynějšího intelektuálního prostředí, jsou i nyní nejen revoluční, ale trvalým přínosem.

📖 86

PARSONSŮV ODKAZ STUDIUM SPOLEČNOSTI

Domnívám se, že si Parsons ve třicátých letech předsevzal vypracovat kantovskou kritiku sociálního myšlení. Můj úsudek je, že se mu to podařilo. Parsonsovou pozůstalostí jsou stále jednotící konceptuální základy společenských studií.

Z jiných oborů víme, že jsou různé způsoby jak definovat oblasti vědeckého zájmu.

- Určit perspektivu, ze které se svět (ta část, o kterou se zajímáme) jeví jinak. Hlavně ve vztahu k ekonomice, psychologii a sociologii a historii, jak známo, v Evropě až do poloviny 20 století o tom probíhala debata známá pod jménem *Methodenstreit*. Šlo mj. o to, zda v těchto oblastech jsou patřičné metody zkoumání *Natur-* nebo *Geisteswissenschaften*. I nyní obdobné argumentace pokračují. Můj názor je, že jde o další epizody nepravých sporů vycházejících se záměny epistemologického záměru za přesvědčení ontologické, tj. z hlubokého nepochopení možnosti komplementárního dvojího popisu, jak jej již formuloval Baruch

³⁰ Interpretovat motivy a argumenty druhého v nejlepším možném světle.

Spinoza pod heslem *Deus sive Natura*³¹. Ačkoliv se k jedné či druhé straně *sive* Parsons výslovně nepřihlásil (je možné být na obou), přes své původní školení v biologii pracuje s přístupem sémantickým (redukovatelným v principu k lingvistice) a ne s přístupem termodynamickým (redukovatelným v principu k fyzice). Z této perspektivy se odvíjejí jeho významné příspěvky.

- Vymezit nové hranice (sloučením, přesahem, nebo rozdělením exitujícími) zájmových oblastí např. akademických disciplin či výzkumných ústavů: Department of Social Relations at Harvard.
- Neformálně, kodifikací, programově, strukturovaným výčtem definovat oblast pojmů: Parsons tak učinil nejen v dílech *Structure, Toward, Social System*.
- Vrcholný problém, vyjádřený co nejvíce abstraktně a všeobecně: Jak se z chování organismu stane sociální akce a jak je možný sociální řád.³²

89

- Prostor, ve kterém je možno pozorování interpretovat a vysvětlovat: pro Parsonse dva sémantické, vzájemně se propínající prostory — akční (*pattern variables*) a společenský (*AGIL*).
- Základní síly (interakce), jejichž působení vytvářejí jevy:³³ u Parsonse jde o síly sociální — peníze, moc, vliv a identifikaci/loajalitu (všechny asi dále redukovatelné v nějakém, dosud nedefinovaném sémantickém, lingvistickém, semiotickém, komunikačním nebo infromatickém poli). Tímto způsobem by se též dala definoval nová společenská věda (abych si půjčil Vicův termín) v sémantické doméně působení čtyř sil. Na rozdíl od fyziky jim chybí definice jejich metriky, rozsahu a síly jejich působení.³⁴

Těchto šest bodů vytyčuje, kam se dle mého názoru Parsons dostal ve svém pokusu založit novou souhrnnou sociologii. Jsou to příspěvky mimořádné a trvalé. Na těchto základech bychom mohli dále pokračovat.

OSOBNÍ DOLOŽKA

Nyní, v roce 2005 musím citovat Paula Samuelsona z roku 1999: “*Šedesát pět let nijak nezamlžilo vzpomínky na ten zlatý věk v Harvard Yardu.*” Pro něj ten zlatý věk

³¹ Bůh a/neboli příroda.

³² „Formulating a fundamental substantive problem — and the methodological and theoretical problems related to it — objectively constitutes a domain of scientific inquiry. These paramount problems are appropriately stated in the most abstract and general basic terms available. Concepts and relations peculiar to the domain of inquiry are defined subsequently, and only if necessary to solve domain-specific problems.” Str. 61. R. Jung. „Stress and Related Concepts in Physics and the Social Sciences.” *International Journal of Systems Research and Information Science*. Vol. 3, No. 2 (1989), pp. 59-72. <http://www.richardjung.cz/89a.pdf>.

³³ Analogicky s fyzikou, kdy oblast jejího zájmu lze definovat nejen jako studium událostí v prostoročase, ale i jako studium základních sil, polí, výměn či interakcí; dle standárního modelu se rozlišují síly gravitační, elektromagnetická, slabá a silná - a dle kosmologických modelů ještě možná síla černá.

³⁴ To se pokoušel již před mnoha lety napravit Edward Laumann, návrhem o různé škálovitosti těchto sil. Laumannův návrh škál: *Money - Ratio; Power - Interval; Influence - Rank-order; Commitment - Nominal*.

byl v roce 1935 a ústřední osobou tehdy pro něj byl Wassily Leontief. Pro mne byl v letech 1955 až 1960 ústřední osobou Talcott Parsons. Byl centrální inspirací od přečtení jeho *Structure* až dodnes, mnoho let po jeho smrti. Byl to nesmírně laskavý a odpovědný muž s velkým respektem pro odlišnosti jiných. Jeho obětavost a intelektuální zápal byly neomezené. I když některé mé popisy jeho osoby a názory na jeho dílo jsou kritické, na mém obdivu a lásce to nic nemění.